

БЕЛАРУСКАЯ ДУМКА

BYELORUSSIAN THOUGHT

THE BYELORUSSIAN OUTLOOK
ON
SOCIETY, POLITICS, LITERATURE AND ARTS

ГРАМАДЗКА-ПАЛІТЫЧНЫ
І ЛІТАРАТУРНА-МАСТАЦКІ ЧАСАПІС

N_Q 14

1971 — 1972

НЬЮ-ЁРК

САЎТ РЫВЭР

БЕЛАРУСКАЯ ДУМКА

BYELORUSSIAN THOUGHT

ГРАМАДЗКА-ПАЛІТЫЧНЫ і ЛІТАРАТУРНА-МАСТАЦКІ ЧАСАПІС

Год выд. 13-14

1971—1972

№ 14

ЗЪМЕСТ

Memorandum	1
<i>Л. Галяк : Прыяцелі ці ворагі</i>	4
<i>Пастар Ян Пятроўскі : На маргінэсе рэцэнзіі.</i>	5
<i>Юрка Віцьбіг : "Хамутоў ня знаюць коні продкаў".</i> ..	11
<i>A. Калубоевіч : Альгэрд Абуховіч.</i>	13
<i>A. Саковіч : Браты (Аповесыць).</i>	15
<i>Міхась Каевіль : Бэнгалія (Верш)</i>	25
<i>Тарас Бебурнацкі : Думы Уладзіміра Брахуна.</i>	26
Хроніка.	27 — 32
Ахвяры на часапіс і друкарню.	32

BYELORUSSIAN CONGRESS COMMITTEE OF AMERICA

85-26 125th STREET, QUEENS, NEW YORK 11415

PHONE: VI 7-0719

SIXTH
BYELORUSSIAN CONGRESS
OF AMERICA

October 29, 1971

MEMORANDUM*

Excellency:

We would like to call your kind attention to the present situation in Byelorussia with respect to the rapid growth of Soviet Russia militarism posing a formidable threat to the independent countries today.

Soviet Russia, using the official camouflage the Union of the Soviet Socialist Republics, is the largest existing empire in our time. It rules over more than 75 nations, nationalities, and national groups within the territory of the U.S.S.R. However, this does not satisfy the present rulers of the Kremlin. They are preparing for further conquests, aimed at dominion of the entire world. Soviet armed interventions in East Germany in 1953, in Hungary in 1956, and in Czechoslovakia in 1968 are recent examples of their aggressive aims.

However, it seems that the present activities of the Soviet Russian armed forces and navy around the globe are more eloquent.

At this time Soviet army has a capacity of about 4 million men. Its naval forces in the Pacific consist of 50 warships and 100 submarines. Its

naval forces in the Mediterranean are quantitatively larger than U.S. Sixth Fleet in this area. Soviet naval exercises of last spring, named "Ocean", held in all oceans, included 200 warships. Soviet fleet consisting of 15 warships is stationed permanently in Indian ocean. Its fleets of special destination, heavily equipped with electronic equipment, but camouflaged as fishing boats, are engaged in secret activities permanently around all continents. The submarine fleet of Soviet Russia is numerically larger than that of any other country. Soviet air force is composed of thousands of airplanes. During the last few years Soviets put into orbit around the earth over 439 satellites with unknown loads and functions. Soviet stratospheric station is orbiting our planet. Russia has 1,510 operational intercontinental ballistic missiles. No other country has an equal number of those missiles. It is quite reasonable to assume, that all the most important centers of the free countries have Soviet Russian intercontinental ballistic missiles, with atomic or hydrogen warheads, directed at them.

Russia has stationed in Egypt over 10,000 specialists primarily in military affairs; in Algeria she has 1,500 men, and 1,000 men in each of the

*) Высланы прадстаўнікам усіх нацыяў за выпяяткам краін савецкага блёку. Рэд.

БЕЛАРУСКАЯ ДУМКА

following countries: North Vietnam, Cuba and Syria.

USSR has stationed its own armies in satellite countries as follows: 20 divisions in East Germany, 5 divisions in Czechoslovakia, 4 divisions in Hungary, and 2 divisions in Poland.

All industry and production in Russian empire is geared to the growth of its military strength.

The recent expulsion from the United Kingdom of 105 members of the Soviet diplomatic personnel due to their espionage activities, indicates the intensity of Russian preparations for the world domination.

Those several facts give a clear warning of the great danger approaching the free countries at present time.

Soviet Russia created its present immense military strength, in a great part, due to exploitation of conquered non-Russian countries. Byelorussia is one of those victims.

Byelorussian people were not always enslaved. They restored their independence in the modern history during World War I. The First All-Byelorussian Congress convened in December, 1917 in Minsk. It took the position of separation from the Russian Empire and restoration of an independent Byelorussian state. Therefore this national constituent body was dispersed by the Bolshevik - Russian army. However, later on March 25, 1918 the Council of this Congress proclaimed independence of the Byelorussian Democratic Republic on the ethnographic territory of Byelorussian people. Ignoring the right for selfdetermination of nations, Soviet Russia conquered Byelorussia and created a fictitious state, the Byelorussian Soviet Socialist Republic (BSSR) on January 1, 1919. In 1921 the territory of BSSR was limited to 6 counties of Minsk province, with a population of 1,200,000. All the rest of Byelorussia, with a population of approximately 12 million, was divided among Russian SFSR, Poland and Latvia. Byelorussian territory was partitioned by Soviet Russian government several times. At present time about half of Byelorussian ethnog-

raphic lands belongs to the BSSR; a larger part is annexed to the Russian SFSR, and some areas are ceded to Poland, Latvian SSR, and Lithuanian SSR.

All policy of the Russian government toward Byelorussia today is directed toward exploitation of its natural resources and population. At the same time Russia is trying to destroy all ethnic and cultural distinctions of Byelorussia. It is striving to assimilate Byelorussians transforming them into Russians, and turn Byelorussia into a mere administrative province of Russia.

Russian government during 50 years of domination has accomplished a great destruction of the national Byelorussian life. Starting in 1927 thousand of Byelorussian intelligentsia were annihilated. The main segment of Byelorussian peasants, about 2 millions were shot or deported to the concentration camps of Siberia at the time of collectivization of agriculture. Waves of mass terror were passing through Byelorussia in some intervals of time. They annihilated new, growing up, nationally conscious generation of Byelorussians. After World War II, Russian detachments of political police, called "Smersh", investigated the entire population of Byelorussia. They annihilated around one million of "unreliable" Byelorussians. In this way Soviet Russia, during its rule, exterminated over 6 millions of Byelorussians.

Basically, the Soviet Russian government is using a policy of genocide toward the Byelorussian nation. At this time it is trying to transform the population of Byelorussian cities and towns into Russians, by sending many Russians there for permanent settlement. At the same time, many Byelorussians, mostly educated youth, are transferred to the other ethnic territories of the USSR. Even the last censuses, performed by the Central Statistical Administration at the Council of Ministers of the USSR, of 1959 and 1970, despite their partiality, give clear proof to the expressed statement. The newspaper "Zvezda" of April 17, 1971, published in Minsk, gave the following figures:

	1959	1970	increase%
Population in the USSR	208,827,000	241,720,000	15.9
Byelorussians in the USSR	7,913,000	9,052,000	14.5
Population in the BSSR	8,056,000	9,002,000	11.9
Byelorussians in the BSSR	6,532,000	7,290,000	11.6
Russians in the BSSR	660,000	938,000	42.2
Byelorussians in the Kazakh SSR	106,000	198,000	87.0

Population in the USSR
Byelorussians in the USSR
Population in the BSSR
Byelorussians in the BSSR
Russians in the BSSR
Byelorussians in the Kazakh SSR

БЕЛАРУСКАЯ ДУМКА

It is evident, that the number of Byelorussians in the BSSR increased in the lesser degree than the total population in the BSSR. The same relationship exists between the increase of Byelorussians in the entire USSR and the increase of the total population in the USSR. However, the number of Russians in the BSSR increased 42.2%, and the number of Byelorussians in Kazakh SSR increased 87.0%.

It is obvious that Byelorussians living in the eastern part of Byelorussia, annexed to the Russian SFSR, under the conditions of Russian terror, are listed by census as Russians. Therefore, the results show a small total number of Byelorussians in the USSR. On the basis of the pre-revolutionary censuses in Tsarist Russia, it is possible to conclude that there are in the USSR at this time approximately 18 millions of Byelorussians.

All important positions in the BSSR are held by Russians. To create a misleading impression, several Byelorussian communists are kept in the exposed positions, however, without any policy making power.

Russian language is introduced in the BSSR for the use by government, by all scientific and cultural institutions, and by schools. Only a part of the rural elementary and high schools is allowed to use the Byelorussian language for instructions.

80% of newspapers published in BSSR are in Russian language, and only some 15% in Byelorussian. The same relationship exists for magazines and literary books. All scientific and technical literature in the BSSR is printed in Russian only.

In Byelorussia, the schools, institutions, "colkhozes", museums, libraries, cities, streets, etc. are named in honor of Russian communist and tsarist dignitaries, writers, etc..

Russians in Byelorussia are the ruling segment of the population. They are representing the Byelorussian people before foreigners, giving the false impression that Byelorussians are the same as Russians. Those Russians are organizing in all Byelorussia their own clubs, choirs, folklore entertainments, etc., pushing aside Byelorussian ethnic culture.

Buildings are erected in typical Russian pseudo-classical style. But the destroyed monuments of old architecture would give a proof to an independent style of Byelorussian architecture.

The eastern part of Byelorussia, with cities of Smolensk, Bransk, Roslau, Nevel, etc., annexed to Russian SFSR, is treated as an eternal part of Russia. Nothing of Byelorussian is allowed in this part.

In the USSR statistical information on economic exchange between Byelorussian SSR, Russian SFSR and other republic is not published. Therefore it is impossible to research the volume of economic exploitation of Byelorussia by Russia.

Soviet Russia is a signatory of the Universal Declaration of Human Right as it was adopted by the United Nations. However, its communist government is completely ignoring this Declaration in relation to the population and to all non-Russian captive nations.

Despite the huge devastations and severe oppression by Russia, the Byelorussian people are existing. Byelorussians fought for their own independence during World War I. During World War II, the Second All-Byelorussian Congress convened in Minsk in 1944. This Congress annulled all ties of Byelorussia with Russia, and approved a proclamation of independent Byelorussian Democratic Republic, according to the declaration of 1918. Byelorussian National Defense was fighting for liberation and independence of Byelorussia.

We are sure that in the future, when a favorable international situation will exist, Byelorussians will fight again with arms in their hands for liberation.

We would like to ask for your help in liberating the Byelorussian people from the harsh Soviet Russian occupation. Only by the liberation of Byelorussia, and all other nations enslaved by Russia, and by limiting the Russian state to the ethnographic Russian territory, will the present global threat of Soviet aggression be avoided.

Very respectfully yours,
John Kosiak
President

Прыяцелі, ці ворагі?

На стале Альманах Украінскага Нацыянальнага Аб'еднання за 1972 год. З цікавасцю прыглядаюся. Што сягоныя важнае хоцуць сказаць выдаўцы гэтага Альманаху сваім чытачом? З нецярплювасцю адчыняю; аказваецца, у Альманасе знаходзіцца артыкул У. Трэмбіцкага пад загалоўкам: "Вільня і Кіеў з перспектывы стагодзьдзя", а ў дужках стаіць: "да пытання летувіска - украінскіх дачыненняў". Адразу засыярога: што за парадунанне сталіцы з правінцыяй і што за вязаныне летувісаў з Вільнню? І тут-же паўстает пытаныне: чым выкліканы гэнае зацікаўленыне гісторыяй, чым выкліканы гэты артыкуул: гісторычнае выпрацаваныне на даную тэму — гісторыя для гісторыі, ці гісторыя паслужыла толькі, як заслона для палітычнай проблемы, актуальнай сягоныя?

Адказ на гэтыя сумлівы знаходзім у самім артыкуле. Акозваецца, што ў 1969 годзе Рада Галоўнага Вызвольнага Камітэту Летувы на сваім паседжанні парушыла справу аднаўлення летувіска - украінскага палітычнага і культурнага супрацоўніцтва. Пэўна-ж, нас ня цікаўіць культурнае супрацоўніцтва некага з некім, адно толькі, што пра гэтае культурнае супрацоўніцтва гаворыцца дзеля дымавой заслоны для супрацоўніцтва палітычнага, а гэта можа быць больш цікавае.

У выкананыні пастановы таго Камітэту ў летувіскай газэце "Драўгус" быў надрукаваны артыкуул на тэму летувіска - украінскага супрацоўніцтва. Артыкуул гэты прыйшоўся так да спадобы украінцам, што яны перадрукавалі яго ў сваёй газэце "Свабода", а артыкуул У. Трэмбіцкага ёсьць украінскім адказам на летувіскі заляцанкі. Заляцанкі гэтыя былі неспадзеўкою і для саміх украінцаў, бо, як правільна съцвярджае У. Трэмбіцкі, летувісы і іншыя прыбалтыскія народы гэтых ваколіцаў, да гэтага часу ігнаравалі ня толькі супрацоўніцтва з украінцамі, але наагул да гэтага часу лічылі, што украінская проблема гэта нутраная проблема Расеі. Гэтае дапушчэнне украінцаў да гутаркі з летувісамі, хаця і не як роўных, вельмі ўзраставала украінцаў і выклікала артыкуул У. Трэмбіцкага, у якім той адразу ахвоча пачынае паўтараць летувіскія пропагандовыя казкі, што ня маюць пад сабою і ценю фактаў.

У энтузіястычным паўтарэнні летувіскай пропаганды У. Трэмбіцкім зроблена столікі не-дакладнасцю, што яны робяць уражаныне зу-

сім съведамага імкнення ўводжаныня сваіх чытачоў у блуд і адказаць на ўсе перавышае разьмер гэтага артыкулу. Хопіць парушыць важнейшыя праблемы і зрабіць з іх вывады таксама палітычныя.

Пачынаючы ўжо ад загалоўка артыкулу, яўна відаць нязгоду з фактамі. Аўтар пачынае займацца украінска-летувіскім дачыненнямі, пачынаючы ад 14 стагодзьдзя да 16. У гэтым часе Вільня была сталіцай Вялікага Княства Літоўскага (не летувіскага), а Кіеў быў далёкім правінцыяльным горадам гэтай дзяржавы; быў горадам настолькі без палітычнага значэння, што нават праваслаўны мітрапаліт, што насытуў титул кіеўскага, стала жыць у Наваградку. Треба мець моцнае палітычнае заданыне да выкананыня, каб насуперак фактам ставіць на роўні гэтыя два гарады. Адзіннымі магчымымі судносінамі і фактычна існаваўшымі паміж гэтымі двума гарадамі, былі судносіны сталіцы да правінцыянальнага гораду, абавёртыва на загадах, выдаваных са сталіцы і выконваных на правінцы.

Трэба аднак прызнаць, што гэта факт вядомы і У. Трэмбіцкаму, бо-ж у цэлым артыкуле аб судносінах Вільні і Кіева гаворыцца выключна ў загалоўку, а ў самім тэксле артыкулу аб гэтым нічога няма, бо і нічога быць не магло, апрача сказанага. Каб, аднак, запоўніць месца, У. Трэмбіцкі піша аб дачыненнях В.К.Л. з Галічам і Валініем, а, як вядома, яны Кіеву не падлягали ў гэтым часе. У. Трэмбіцкі хваліць аўтара артыкулу ў газэце "Драўгус", што той не забыўся і аб супрацоўніцтве летувісаў з украінцамі ў пэрыядзе паміж двумя войнамі ў часе "прывалежнасці летувіскай Віленшчыны" да польскай дзяржавы. Да гэтай тэрміналёгіі У. Трэмбіцкі ніякіх засыярогаў ня мае, хоць ведама, або павінен ведаць, што "летувіскай Віленшчыны" у прыродзе ня існуе. Ведама, што Віленшчына ў такай самай меры, як Смаленшчына ці Кіеўшчына належала да Вялікага Княства Літоўскага і прэтэнсіі сёньняшній Летувы да Віленшчыны ў такай самай меры безпадстаўны, як прэтэнсіі да Кіеўшчыны і Смаленшчыны.

У. Трэмбіцкаму ведама, або павінна быць ведама, што Віленшчына заўсёды (у гісторычных часах) была і ёсьць беларускай, бо заселена Беларусамі, апрача вузенікага паяску на поўнач ад Вільні, ды пару вёсак эмкляваў на ўсход ад Вільні: Гервяты і Геранёны. Уся тэрыторыя на захад ад Вільні і далей за былую польска-

БЕЛАРУСКАЯ ДУМКА

летувіскую мяжу заселена Беларусамі.

Аб колькасці летувіскага насельніцтва ў "летувіскай Віленшчыне" съветчыць факт, што падчас адносна свободных выбараў у польскі сойм у 1922 годзе Беларусы правялі ў польскі парламэнт 14 прадстаўнікоў, тады як летувісы, реалістычна ацэньваючы свае сілы, не рабілі нават спробы здабыць парламэнтарнае прадстаўніцтва ад тae — Трэмбіцкага — "летувіскай Віленшчыны".

Далей маем ужо чистую фантазию Трэмбіцкага, як напр.: Трэмбіцкі піша, што Літва пераняла нейкую украінскую - беларускую мову. Па-першое: Літва (відаць Трэмбіцкі мае на думцы Вялікае Княства Літоўскае) не патрабавала пераймаць нейкай няіснуючай украінска - беларускай мовы дзеля таго, што на большасці яе тэрыторыі была адзіна вядомая беларуская мова, якая і лёгчына сталася ўрадавай мовай ВКЛ. Па другое: тыя, хто маглі-б гэтую мову пераняць, а іменна балцкая частка насельніцтва, што жыла ў Жамойдзі, беларускай мовы да хатняга ўжытку не пераняла і захавала сваю мову да сягоныя.

Адносна цверджання Трэмбіцкага аб існаваныні нейкай украінска - беларускай мовы, трэба сказаць, што навука такой мовы ня ведае. Характар урадавай мовы ВКЛ найлепш азначыў канцлер ВКЛ Леў Сапега, які ў прадмове да Літоўскага Статуту 1588 году напісаў: "А калі якому народу сорамна ня ведаць сваіх правоў, дык тым больш нам, якія не чужой якой мовай, а сваёй уласнай правы маем напісаныя... Сапега, што паходзіў са Смаленшчыны, называе мову статуту сваёй уласнай, а да Смаленска, здаецца, найбольш фантастычныя украінскія карты не сягаюць.

У. Трэмбіцкі з настальгія успамінае аб тых старых добрых часох, калі украінцы прарабавалі зрабіць супольную мяжу з Летувай, дзелячы паміж сабою Беларусь у 1918 годзе. Цэлы сэнс артыкулу гэта заклік да супрацоўніцтва летувісаў з украінцамі, якое мела быць таксама: плённае, як супрацоўніцтва у 1918 г. Інакш гаворачы, артыкул Трэмбіцкага — гэта заклік да падзелу Беларусі.

Ня глядзячы на ўсе заганы артыкулу У. Трэмбіцкага, ён карысны Беларусам тым, што адчыняе украінскія карты і праз гэта дае нам магчымасць рэальнай ацэніць палажэнніе і супроцьдзеяць украінска - летувіскім грабежніцкім намерам. Падтрымліваючы безпадстаўныя летувіскія прэтэнсіі да беларускай тэрыторыі і выказваючы ахвоту самім прыняць удзел у падзеле Беларусі, украінцы гэтым выказваюць свою варожасць да законных імкненняў Беларускага Народу да аб'еднання ўсіх тэрыторый, заселеных у большасці Беларусамі. Дзеля гэтага, кожны павінен усъведаміць сабе, што калі пустаслоўны дэкларацыі аб "брацкіх народах" ня змогуць зьмяніць фактаў, што нашыя "братьі" ёсьць нашымі ворагамі, як ёсьць вораг кожны, хто хоча забраць частку нашай тэрыторыі.

Цяжка нам сказаць у якой меры выказваныні У. Трэмбіцкага ёсьць выказванынем агульных паглядаў украінцаў, але выясняненіем гэтага павінны заніцца самі украінцы і ад гэтага будуть залежныя нашыя судносіны. У кожным выпадку, прамаўчаныне гэтай справы будзе для беларусоў значыць, што пагляды У. Трэмбіцкага ёсьць паглядам большасці украінцаў на эміграцыі.

Л. Галік

На маргінэсе рэцэнзіі

(Да артыкулу др. Т. Падзявы)

Як доўга чалавек не закранае якое - небудзь аддаючыся далейшай працы і навязваючы ў такой ці іншай форме дыскусію ў закранутым прадмеце, мала па малу вылучаеща адказ і выясняненне на ўсё тое, што да гэтае пары выступала для многіх быццам з густое імглы.

З удзячнасцю трэба аднесціся да артыкулу др. Т. Падзявы п.т. "Плятон", зъмешчанага ў "Божым Шляхам" (№6, 1970 г., б. 12). Аўтар артыкулу, які глядзячы на фанфары радзімага прымітывізму, знайшоўся на належным узроўні, каб сказаць тое, што ён кажа ў сваёй рэцэнзіі адносна майго перакладу.

Разыходжаніні, якія мы можам назіраць у

БЕЛАРУСКАЯ ДУМКА

нашых разважаньнях, зъяўляюцца бардзей з прычыны тае рознае арыентацыі, якую стораны могуць рэпрэзэнтаваць і якая ў перспектыве мінулых стагодзьдзяў усё яшчэ трymае наш народ у непажаданым напружаньні.

Згэтуль, здаецца, выцякае ў др. Падзявы тая некансэквенцыя, якая гэтак яскрава кідаецца ў вочы, калі мы чытаем ягоны артыкул і супроцтавім некаторыя з ягоных выказваньняў.

Напрыклад, на пачатку сваіх разважаньняў паважаны Доктар сцвярджае, што некаторыя дыялёгі Плятона, да якіх належыць і "Сымпазыён", "маюць нямінающую вартасыць". Але ўжо крыху далей чытаем у рэцензэнта: "Аднак з прыкрассцяй мусімо сказаць, што "філязофія любові" яму (перакладчыку — Я.П.) не ўдалася". Чаму? Ці-ж "філязофія любові" ў сваёй сутнасці і зъмесце і "Сымпазыён; знаходзяцца ў ідэялагічнай супярочнасці, і затым раз можна сказаць пра адно і тое самае, што мае "нямінающую вартасыць" і зноў-жа, што гэтая вартасыць "не ўдалася"? Або на маё цверджаньне, што "Плятонізм — гэта Захад" др. Падзява тут-же голасна заяўляе: "абсалютна не прайдзіва!", а ўжо крышку ніжэй кажа: "Няма сумніву, што грэцкая клясычная філязофія ляжыць у фундамэнце Заходняе цывілізацыі". Падобнага роду выказваньні могуць вельмі лёгка ўвесці ў блуд беларускага чытача.

Перадусім, "філязофія любові" — гэта ня толькі філязофія любові. Гэта ў першую чаргу ўводзіны да твору, аб чым гаворыць падзагаловак на бачынне 3-яй, і перадусім абазначэнне гэтага-ж на бачынне 1-ай.

Праўда, тая частка ў кніжцы, якая затытулавана "філязофія любові", на ўся прысьвечана гэтай тэмі. Але паважаны рэцензэнт ведае, што на бачынне 5-ай, у цэнтры, памешчан астэрыск, які не затым там памешчаны, што гэты друкарскі знак знайшоўся ў друкарні, але, што ён мае ўмоўнае значэнне, і, тое, пайменна, што зъмест, які знаходзіцца перад астэрыскам, розыніца ад таго зъместу, які ідзе пасыля яго.

І аб чым-жа ідзе гутарка пасыля астэрыску на бач. 5-ай? — Гутарка тут ідзе выключна пра той самы зъмест, які др. Падзява называе "нямінающую вартасыцю". Дык, лягічна паўстае прысьтаньне: Штó сталася прычынаю, што аўтар успомненага артыкулу кажа, "філязофія любові не ўдалася"? Ці-ж-бы ўпярэдженыне, выкліканая успомненым прымітывізмам?

А цяпер крыху пра "баламутных аўтараў".

Беларусы наагул — добра гэта ці дрэни — многімі ўважаюцца за людзей ціхамірнае натуры. Аднак жыцьцё само прыводзіць мяне да перакананьня, што ціхамірнасць і ражманасць на нашай плянэце (як да гэтае пары) не з'яўляюцца аплочваюцца, і я не аднойчы заклікаў нашых суродзічаў да болей выразных праўлаў свае натуры. Мы патрабуем адважных людзей! І я перакананы, што др. Падзява належыць да гэтых апошніх. Але, як мне здаецца, у сваім артыкуле др. Падзява пайшоў задалёка. Бо вось чытаем у яго: "філязофія любові"… "не ўдалася. І не ўдалася таму, што за вялікі давер аказаў ён (перакладчык — Я.П.) непаважным і няглыбокім, а нават баламутным (*sic!*) аўтарам - крытыкам, як Гэрберт Гучына або Эдёт Гамільтон". Скуль у др. Падзявы ўзяўся Гэрберт Гучына астанеца, мусіць для чытача на з'яўседа тайніцу: або, цік-бы ў Англіі папулярнае імя Эдіт (Эдыт) вымаўлялася Эдёт?

У кніжцы маёй, якою тут займаецца, у зносках, сярод іншых імёнаў, успамінаеца Робэрт М. Гатчінс (ангельскае — Robert Maunard Hutchins) Робэрт М. Гатчінс зъяўляецца, сказаў-бы, галоўным рэдактарам сваесаблівага і адзінага энцыклапедычнага характеристу твору п. т. "Вялікія Кнігі Заходняга Свету", які звычайна ўспамінаеца як "Вялікія Кнігі". Гэтая няштодзённая праца чыста навуковая характеристу абыўмае сабою ня болей і ня меней як 54 томы ў выданыні Энцыклапедыя Брытаніка ў афармленні апошніх асягненняў друкарскага мастацства. Пры выпрацаваньні падобнага роду навуковага прадпрынімця брала ўдзел вялікая пляяды навукоўцаў, каля 40 навуковых інстытуцый, каля пяцідзесяці ведамых прадпрыемстваў з эканамічнага съвету. Апрача гэтага прыняло ўдзел болей як 250 паасобных людзей зацікаўленых у пашырэнні навуковага прагрэсу, пры ўчасті адумыснае дарадчага рады з рэдакцыйнімі кансультантамі, рэпрэзантуючымі не-калькі кантынэнт. У "Вялікіх Кнігах", які-бы мы рэкамендавалі нашым суродзічам, абазнаным з ангельскаю моваю, знаходзімі творы ўсіх тых аўтараў, якія ў той ці іншай меры стварылі тое, што мы сягоныя называем "Заходняе цывілізацыю". "Вялікія Кнігі" пачынаюцца Гомэрам, і па-праз доўгі рад ведамых імёнаў, як Плятон, Арыстотэлес..., Плютарх... Канлернік, с.в. Аўгустын, с.в. Тамаш з Аквіну (2 томы)... Шэкспір... Паскаль... Кант... Гэгель, Талстой,... Даставеўскі... і апошні том прысьвечны Фройду. "Вялікія Кнігі" тым важнія і характеристычныя, што ў абэцэдным парадку можна з'яўліцца дадзеную тэму (скажам: Дэмакрацыя, Адукацыя, Любоў, Вечнасць і г. д.) і тут-же падаецца п. о. ю. н. а. с. ц. ю тэкст ведамых аўтараў на цікавячую нас тэму. Гэта адзіная ў сваім родзе праца! І вось, увесці гэтыя культурны даробак, які твораць сабою "Вялікія Кнігі", др. Т. Падзява адным махам піра ў васобе галоўнага рэдактара гэтых кніг распраўляеца, як з

БЕЛАРУСКАЯ ДУМКА

"няглыбокім, а нават баламутным аўтарам"! Запраўды, цытуючы Марка Аўрэліоса зь 12-га тому "Вялікіх Кніг", трэба сказаць, што "На шае жыцьцё зъяўляеца тым, чым чыніць яго наша думка". Сягоныя, як ніколі перад гэтым у сваій гісторыі, беларускі народ патрабуе съвестлых людзей!

Эдыт Гамільтон, якая ў дзевяцідзесятым годзе свайго жыцьця была ўшанавана ганаровым грамадзянствам места Атэнай, зъяўляеца сусветна ўзнанаю і заслужанаю ў галіне пазнання грэцкага клясыкі. Дзівіць нас толькі, чаму др. Падзява заняў гэткае дзіўнае становішча да чалавека, які вучыць нас самастойна думаць, маючы на ўвазе старажытных людзей, якім з наша стараны належыцца ўзнанніе.

На маё цверджаньне, "Плятонізм — гэта Захад" др. Падзява адказвае: "абсалютна не прайдзіва!" Гэта падмацаванне свае думкі др. Падзявы пачынае гутарку пра хрысьціянства, прайдападобна, маючы на ўвазе два ягоныя галоўныя адламы, якія ўзыніклі ў рэзультате гістарычных памылак калісьці ў адной хрысьціянскай царкве. Апошнія спатканыне Папы і Патрыярха і іхны пацалунак — гэта спроба на правіць гістарычную памылку. Але мы на гэтым месцы ня будзем уваходзіць у сутнасць гэтага зъявішча, бо філязофія, як гэткая, найменей гэтым займаецца.

Калі мы гаворым пра Захад або пра г. зв. Заходнюю цывілізацыю, узьнікае пытаньне, пра што мы гаворым наагул.

Захад, у першую чаргу — гэта адзін з гэаграфічных напрамкаў, які знаходзіцца паміж поўначчу і поўднем і якому, як супроцьлегласць, адказвае ўсходні напрамак. З давен - даўна чалавек зауважыў, што сонца, даканаўшы свой дзізны ход, "заходзіла" вунь там за зямлю.

У пазнейшых часах людзі вынайшлі новыя паняцці — заход і ўсход, як палітычныя кампаксы.

Калі мы сягоныя слова "захад" пішам зь вялікае літары, мы маем на ўвазе нешта іншае, нейкі вялікі зъмест. Зъмест гэтых ня пісаным правам утоесамліваеца з Заходняе цывілізацыю. Калі - б мы паставілі перад сабою задачу дэфініцыі гэтага паняцця, мы напаткалі-б вялікія труднасці, якія глядзячы на тое, што выражэнне "заходняе цывілізацыя", як нам здаецца, гэтак нам блізкае і ведамае, што яно не патрабуе ніякае дэфініцыі.

Калі мы пераглядаем усе даступныя нам жаролы і працы нават найболей паважных навукоўцаў на цікавячную нас тэму. Гэта адзіная ў сваім родзе праца! І вось, увесці гэтыя культурны даробак, які твораць сабою "Вялікія Кнігі", др. Т. Падзява адным махам піра ў васобе галоўнага рэдактара гэтых кніг распраўляеца, як з

гэтага атрымліваеца нявыразны вобраз, які толькі пры большых натугах пачынае выступаць у болей выразных контурах.

Выражэнныне "цывлізацыя" вяжацца з паняццем ступені грамадзкага развиціцца, духоўнае і магічнай культуры. У пошуках адказу, пачынаючы з аддаленых часоў, мы выкryvаем размежаванне паміж в о л ь н а жыцьці і тымі, якія арганізаваліся ў месцы, якія з'яўляюцца цэнтрамі для палепшання ўмовай жыцьця і гэтым самым вытварэнням абставінаў для прагрэсу і стварання атмасферы для палепшання самога чалавека. Характэрным тут выступае ў старажытных грэкаў тэрмін, які, прайдападобна, адбіў сваю доўгую дарогу, пакуль дайшоў да грэкаў, і, што задзіўляючым тут ёсьць, ператрываў да пэўнае ступені да нашых часоў сярод нас саміх. Прыметнікі: "даліканны", напрыклад, "прыгожы", "пышны", "элегантны", выводзяцца ад слова ўтэй, што ў нашай мове значыць "мэставы", "гарадзкі". Гэта адзін з тых сымптомаў, якія з'яўляюцца нашу ўлагу на тое, што паняцце цывілізацыі ўзяло на паняццце паняццем места: пабудоўа яго, сацыяльнымі ўладжаннямі, урадам і хоць не заўсёды абавязкована, з пісьменнасцю. Гэта быўлі цэнтры, калі гэтак можна сказаць, аглады чалавека.

Гэтакім местам, якое ўлічвала ў сябе фактычных жыхароў сваіх як і навакольных, а з гэтуль паняццем полісу, як места — дзяржавы, у часе, які нас займае, зъяўляліся Атэны.

Хочучы зразумець гістарычную важнасць Атэнай, мы павінны на хвіліну адварвацца ад гэтага места і прыгледзеца жыцьцю людзей наагул у тым часе, і асабліва, у часе паліярдажавающим яго.

Асноўнае прыкметаю чалавека ад часу ягона га выхаду з пячоры, і па-праз даўжэйшы час пасля гэтага зъяўляеца забабоннасць. Ня могучы зразумець гэтак спасыцярожнага і грознага жыцьця фэномену ў прыродзе, якім ёсьць пярун з грымотамі, чалавек, для прыкладу, жыў у жаху перад ім. Зъявішча хваробаў паняцця — ён незразумелымі прычынамі, нейкай наднатуральнай сілай духаў, загавораў, зачараціў, нейкіх дрэнных словаў, нядобрых вачэй... Калі спасыцерагаў ён, як яму здавалася, нешта сваесаблівае на ягоным полі, інтэрпрэтаваў ён гэта як злы омэн. А, калі нехта з ягоных суседзяў, жартамі ці ў злым перакананыні, рабіў залом у жыцце, гэта прыводзіла яго да перапалоху і пераканання няхільнага няшчасця для яго... Чалавек баяўся часта птушак, асабліва чорных, зь няпрыемным для вуха краканынем; баяўся чорных катоў, дупляў у старых дрэвах і многага іншага.

БЕЛАРУСКАЯ ДУМКА

Паяўляліся людзі, якія хацелі так ці інакш памагчы чалавеку. З часам з гэтых людзей тварыліся адумысныя групы, касты, якія часамі называлі сябе вучыцелямі або сувятарамі ці якнебудзь інакш. Болей кемнія зь іх умелі даходзіць да ўлады і ставацца валадарамі ў грамадзе, выхоўваючы сваіх людзей, пазней ужо падданых ім, у тым духу, што іхнае ўпрывілеваная становішча ў грамадзе нададзена ім багамі... Згэтуль выводзяцца розныя жрацы, ламы, правадыры, шэйкі, фараоны, шахі, каралі, цары, тыраны, дыктатары..., якія пераважна паводжаныне сваё будавалі на нясьведамасці і забабонасці тых, кім яны кіравалі. Кнуты, нагайкі, бізуны, палкі і ражны, ланцугі і агні... былі ў іхных руках тым прыладдзем, якое ўціхамірвала непаслухманных...

І вось, у вясироддзі гэтае страшнае рэчаінасці тыраніі і забабону, прыблізна "Пяць сот гадоў перад Хрыстом," як трапна кажа Эдыт Гамільтон, "у малым месце на заходнім мяжы аселяга і цывілізаванага сьвету дзіўная новая сіла пачала дзейнічаць, нешта такое праудзілася ў розумах і дуках людзей, што гэтае узьдзеяла на сьвет, што з стагоддзя на стагоддзі вольна мінаючи час са сваім нясучымі зруйнаваныне зъменамі астаўся бясьільным, каб съцерці пакінуты па сабе глыбокі сълед". Гэта ёсьць высьлед таго, што мы раз называем Захадам, іншым разам — Заходняю цывілізацыю, або — культураю. У вяснову тут кладзеца разум.

З лёгікаю і разумам выступае Сакратас і жа, калі залом у жыце, як ты цвердзіш, зяўляецца азнакаю няшчасці, дык давай дасьледзім гэта. Калі ў нашых разважанынях акажацца гэта прайдаю, тады будзем абмінаць залом; а калі акажацца, што гэта няпраўда — тады давайце пачнем свабоднае і радаснае жыццё на зямлі. Платон, кіруючыся разумам, вучыць, што, калі ты чуеш суд на некага, дык ты ня можаш прыніць яго да тae пары, пакуль не дасьледзіш справы з усіх магчымых і даступных табе кутоў гледжаныня.

У гэтым рацыяналным падходзе грэкаў да рэчаінасці ў сьвеце знаходзіцца той першапачатак, які лёг у вяснову культурнага развіцця людзкае расы на Зямлі. І гэтым вось зьяўшчам паясьняючыя вялікія заслугі старожытных грэкаў.

І як кожнае на сьвеце зъявішча мае свае хістаныні, гэтае сталася і з культурою старожытных грэкаў. Хістаныні гэтыя з часам выразліліся зъявішчам выступу на гістарычную арэну новых людзей, якія пераймаюць добры грэцкі пачын, дый уносяць да яго свой уклад. Імя гэтих новых людзей і іхнага багатага культурна-

га ўкладу зъмяшчаецца ў вадным слове — Рым. Народжаныне і культурны ўздым, гэтае як яго прыніта агульна сягоныя разумець, адбыўся на Захадзе і з бегам часу пашыраўся на ўсё тэяя народы, якія мелі якія-небудзь дачыненіні і сувязі з грэкамі і рымлянамі. І працэс гэты, з пэўнымі хістанынямі, ніколі не супыняўся. Уся культурна-сацыяльная структура Заходняга сьвету, у які ўваходзіць і беларуская сям'я, карэннем сваім сягае таго часу, які зъяўляецца цэнтрам нашых разважаныняў.

Дзеля гэтага, кожны чалавек, без упярэджаныя, прызнавацьме — што агульна ў сьвеце цывілізаваным прызнана — што "Платонізм — гэта Захад", што гэтаксама сыцьвярджае др. Падзява словамі: "Няма сумліву, што грэцкая клясычнае філізофія ляжыць у фундамэнце Заходняе цывілізацыі." Якраз вось пра гэта і гаворым, што Сакратас і Платон — сярод пляяды іншых думанынкаў — зъяўляючыся прадстаўнікамі грэцкай філізофіі, а першага наагул прыніта называецца бацькам філізофіі, як гэтае.

За гэтым пунктам гледжаныня прамаўляе яшчэ і той вялічэзных памераў слоўнік, які мы ўжываем сягоныя ў штодзённым жыцці, і які складаецца выключна з грэцкіх словаў. І значчынне, якое гэтыя слова рэпрэзэнтавалі 2.500 гадоў таму, не зъянліся і ў нашых часох.

Возьмем, для прыкладу, слова "дэмакрацыя" — яно даслоўна ўзята з старожытнае грэцкае мовы і сягоныя мае тое самае значчынне, якое мела ў старожытных грэкаў. Многія нясьведамыя з нашага асяроддзі з перед яшчэ болей неабазнанымі суродзічамі іранізуюць паніцце дэмакрацыі, ня маючы нікага ўяўлененія ў чым значчыць і чым маглі бы яны заступіць дэмакратычнае кіраваныне нашае грамады. Праўда, гэтае, як у старожытных грэкаў, гэтаксама і ў нас сягоныя выступаюць тут і там слабыя стороны гэтага палітычнага ладу, але як да гэтае пары, чалавек не знайшоў лепшага ладу самакіраваныня, дык нічога іншага яму не застаецца, як прыніць тую самую систэму, з прычынныя якое атэнцыі съведама былі гордымі.

"Школа", "акадэмія", "акустыка", "гэометрыя", "матэматыка", "аналёгія", "анатомія", "олімпіада", "трагедыя", "тэатэр", "паэзія", "архітэктура"... і тысячы іншых слоў, ўжываных намі ў штодзённым жыцці як і ў сьвеце навукі, зъяўляючыся грэцкага паходжаныня і яны ахварбоўваюць нашу мову як і стыль нашага жыцця, нават тады, калі мы і не зъяўляем сабе ясна гэтага.

Быў калісці час у гісторыі, калі людзкія большасці усыцягвалі адзінкі на крыж, пасыпала на вогнішчы ці ставіла вучоных на кале-

БЕЛАРУСКАЯ ДУМКА

ні. Хочучы быць упартым, можна ў гэтым зъяўшчы бачыць свайго роду лёгіку, час, настроі і перакананье...

Нам незразумелым, аднак, сягоныя выдаецца факт, калі адзінка распраўляеца з малітвімі людзімі і, ужываючы адумысны падбор словаў, хоча большасці абавязкова накінуць свой пагляд.

Маё выражэнне за Гатчінсам, што дамінуючым элементам Заходняе цывілізацыі "зъяўляеца Лёгос", паважаны др. Падзява бэзапэляцыйна клясыфікуе, як "баламутнае фразэ-алёгія"!

Гісторыя Лёгосу ёсьць доўгая і як сьвет старая з рознымі варыянтамі разуменія яго, аднак, заўсёды з супольнаю канклузіяю для ўсіх тых, хто займаецца гэтым паніццем, пайменна, што Лёгос — гэта Съведамасць, Розум, Думка, Слова...

Памінаючы стандартнасць у навуцы, якая можа дамінаваць у пэўных царкоўных колах, першы раз выражэнне Лёгос спатыкаем у філёзафа Гэраклітаса, які належаў да г. зв. Ёнскай школы. Ён утрымліваў, што спасыцярежны сьвет зъяўляеца жывым і адухоўленым і, што тое, што яго трymае ў жыццёвой роўнавазе, ёсьць Агонь або Лёгос. Усё на сьвеце знаходзіцца ў сталым руху, усё жыве, дзякуючы дзейнасці ў ім Лёгосу. Лёгос ёсьць сілаю на сьвеце і сілаю сам у сабе. Пад упльvам плятонізму і арыстотэлізму стоікі знаходзяцца пад упльvам гэтае самае канцэпцыі Лёгосу. "Для іх Бог быў усё-пранікаючым у сьвеце і ажыццяўляючым яго, а Бог, як права, якое кіруе сусьветам, для іх быў Лёгос".

Канцэпцыя Лёгосу пасыля пашыраеца, у той ці іншай інтэрпрэтацыі, бадай што на ўсе суседнія народы, і выключаючы і жыдоўскага народу.

Гаворачы пра Лёгос, немагчыма ня ўспомніць пра Філена, александрыйскага жыдоўскага філёзафа, які жыў прыблізна ў гадах паміж 20 п.н.э. і 50 н.э. Будучы перанітым грэцкаю філізофіяю, ён утрымліваў пагляд сужгоднасці паміж грэцкаю і жыдоўскую думкаю, і Лёгос у яго выступае як злучво паміж гэтымі систэмамі.

На пачатку нашае эры сярод хрысьціян гэтаксама пачынае дасыпіваць канцэпцыя Лёгосу. "Галоўная філізафічная канцэпцыя — гэта канцэпцыя Лёгосу, як прынцыпу пануючага ў сьвеце Розуму і Божага Аб'яўленія. Гэта дало нагоду съв. Юстыну (2 ст. н.э.) адноснага ўзnanня ўнесеных людзкасцю культурных вартасцяў, у якіх знаходзяцца зародкі праўды, выказаныя старожытнымі філёзафамі (навука пра лёгос астэрматаікос). Кожная калісці вы-

ражаная праўда, ёсьць хрысьціянская... (Юстин. Апол. 11, 13); Сакратас і Гэраклітас гэтаксама як і Абрагам былі хрысьціянамі. Адзін Хрыстос зъяўляеца поўнасцю Аб'яўленіем Лёгосу".*)

У Эвангельлі (разьдз. 1, 1-5) паводле съв. Яна чытаем думку, якая прабываеца ў выказваннях успомненых вышэй усіх ягоных папярэднікаў: "На пачатку быў Лёгос, і Лёгос быў у Бога, і Богам быў Лёгос. Ён быў у Бога спрадвеку. Усё праз Яго сталася, і без Яго нічога ня было з таго, што сталася. У Ім жыццё было, і жыццё было съвятылом для людзей".

У сьвеце філізофіі выступае прынцыповага характеру пытаныне: Што на сьвеце зъявілася першым: матэрыя ці съведамасць? У залежнасці ад адказу на гэтае пытаныне сама філізофія дзеліцца на матэрыялістичную і ідэалістичную, бацькам якое зъяўляеца Платон.

І зноў мы вяртаемся да таго, з чаго мы вышли ў нашых разважанынях, пайменна, што Лёгос — гэта Съведамасць, Розум, Думка, Слова.

І тут трэба яшчэ раз пацвердзіць, што дамінуючым элементам Заходняе цывілізацыі зъяўляеца Лёгос, разумнае разважаныне, здаровы рассудак ці разум. І, калі ідзе пра нашу цывілізацыю, бясумліву, яна крочыць у напрамку Слова, як дамінуючага фактуру ў развязаныні ўсіх наших праблемаў з мэтую асягненія разумных вырашэніяў пры помачы слова.

Нашае разумнае слова, "канвэрсацыя" ці "дъяллёг" — гэта ёсьць частка таго самага Лёгосу, пра Які мы гаворым. І перад намі стаіць выбор: Або мы прымем у нашае асяроддзі з Лёгос і Ім будзем кіравацца, або нагайку, якая сваім съвістам будзе рэгуляваць судносіны паміж людзьмі і народамі. Пагражальне сягоныя вялікім дзяржавамі атомнаю Сомбаю, апрача спрычыненныя няшчасція глёбальнага заснагу, нічога ня вырашыць. Пры наяўнасці тупіку, у які людзкасць увайшла і пры наяўнасці нарастаючых супяречнасцяў ідэалігічнага характеру, ёсьць толькі адзін разумны выхад, гэта — паклікаць на помач Розум ці Лёгос.

Бо ён толькі адзін вучыць нас, што перад Съведамасцю кожны чалавек, як і кожнае жывое існаваныне на нашай плянэце, мае аднолькавае права да жыцця, да шчасця.

Кожная адзінка, супольнасць ці народ мае права быць чутым, выразіць перад съветам свае незадаволеніні і дамаганні. "Нічога не павінна аставацца недыскутаваным. Кожны можа выказацца ў дадзеным прадмете. Ніякая пра-пазыка не павінна астацца бяз досьледу. Вімена ідэямі ўважаеца тут за шлях у напрам-

*) Kompendium der Kirchengeschichte von Karl Heussi.
Пятае пераапрацаванае выданье. Leipzig, 1922, 16.f.

ку рэалізацыі магчымасцяў расы” з мётаю асягнення шчаслівага і радаснага жыцця на зямлі.

Спраба клясыфікацыі твораў Плятона ў др. Падзявы ёсьць наскроў арыгінальнаю для яго. Др. Падзява кажа, напрыклад: “Некаторыя (дышлягі), як “Палітыка”, наагул Плятону не удаліся...” Бязумоўна, падобнага роду цвердзяннямі спрычыняеца вялікая шкода беларускаму чытачу. Бо выглядае, што Пляton напісаў твор п.т. “Палітыка”, у якім займаецца ўсім тым, што прынята сягоныя большасцю людзей разумець пад гэтым словам, і гэтым Пляton сам сябе ставіць у вадну лінію з усімі тымі, якія адзначыліся махлярствам, узурптарствам улады, ашуканствам, крымінальнаю дзеянасцю, якіх агульна сягоныя называюць палітыкамі.

Па-першае, у Плятона няма гэткага дышлягу, які-б яму ня ўдаўся! І гэта варта ведаць. Падругое, мы ня ведаем такога твору ў Плятона, які-б называўся “Палітыка”. Мусіць паважаны доктар мае на ўвазе той Пляtonава твор, які но-сіць тытул “Політіс”. Але “політэй” і “палітыка” гэта не адно і тое самае. Слова “політэй” як тытул Пляtonавага дышлягу ў розных мовах розна перакладаецца. У старых нямецкіх перакладах — і кансерватыўныя пісьменынікі перымоўца яго — слова “політэй” выступае як “Staat”. Праўдападобна, з тae прычыны, што расейская літаратура гэтага харектару апіралася на літаратуры нямецкай з давен-даўна, затым расейскія пераклады сягоныя носяць тытул “Государства”. Сягоныя навейшыя выданні Пляtonавых дышлягаў у нямецкай мове ў перакладзе, для прыкладу, Ф. Шляйэрмакхера маюць ужо гэтыя самы тытул як Politeia. У ангельскіх перакладах слова “політэй” перададзена словам “Рэспубліка”.

Усе гэтыя пераклады, апрача папраўленых навейшых нямецкіх, толькі часткава адлюстроўваюць значэнне грацкага слова “політэй”, бо слова “політэй” ня значыць “палітыка”, ані “рэспубліка”, ані нямецкае “штаат”, ані расейскае “государство”, бо слова “політэй” значыць у першую чаргу: судносіны грамадзяніна да дзяржавы, права грамадзяніна, жыццё дзяржаўнага мужа, урад, дзяржава, рэспубліка, канстытуцыя, бо гэта і ёсьць усё тое і іншое.

Пастар Ян Пятроўскі

**,Беларуская Думка’ выдаеща коштам ахвараванья
людзей добрае волі. Злажы і ты сваю ахвару!**

Юрка Віцьбіг

„ХАМУТОЎ НЯ ЗНАЮЦЬ КОНІ ПРОДКАЎ”

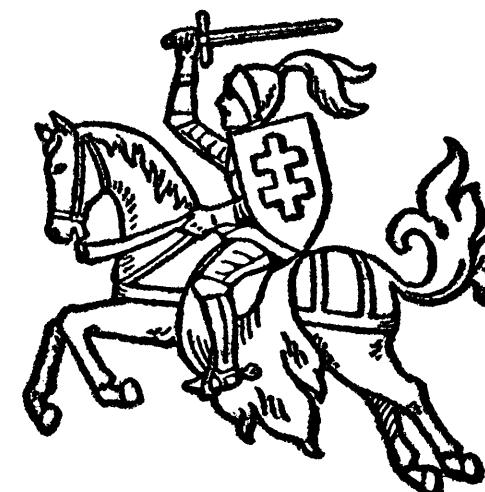
Чэробы гарадоў зьяўляюцца звычайна графічным сымбалем. У іх знаходзяць адойтак ня толькі мінулае паасобнага горада й яго гісторыя, але і гісторыя краіны, галоуны занятак гараджанаў і тлумачэнне назывы. Ня дзіва таму, што яны, якімі беларусы здауна ганарыліся, надаваліся гарадам праз каралеўскую прывілеі і царскія рэскрышты пасля папярэдняга даследвання іхніх апрычонасцяў. Таму вельмі прыемна што у БССР, ідуучы ўсьлед за Москвой, зъянрнулі нарэшце увагу й на гэрбы гарадоў. І хай сабе не зь ініцыятывы Дома Ураду, як трэба было спадзявацца, а з боку невядомага нам “ВЕЛМЯСЦІПРАМІПРАЕКТ” у і хай сабе таксама галоуным чынам, каб забясьпечыць замежных турыстых сувенірамі і тым прыідбаць валюту, але Менскі даследна-эксперыментальны завод імя Гастэлы ужо штампuje з адыходу алюмінія значкі з гэрбамі гарадоў. Аднак, на жаль, тут часткова спраудзілася вядомая прыказка аб выснавах хуткага паспеху ў паважнай працы, пад якой адсутнічае патрабны навуковы падмурок.

Гэтак з нататкі М. Сымінова “У сімвалічных вобразах”, прысьвеченай новаму гэрбу Менска і зымешчанай у часопісу “Беларусь” за травень 1967 году, мы дазваліся, што: “Аўтараў праекту пад дэвізам “Радзіма” зацікавіў алегарычны вобраз на ранейшым гэрбе Менска — маладая жанчына зь дзіцем на руках. На сваім на-кідзе яны пакінулі нават бірузовы фон гэрба 1591 году”. Між тым, на тым самым гэрбе ме-ліся ня нейкай алегорыя, а патрон гораду — здымак з абраза Менскага Богамаці, які на пярэдні вайны апінуўся... у дрывотніку Менскага гісторычнага музею. І калі гэты старадаўні сівяты абрэз, амыйты съязьмі нашых дзядоў і прадзядоў, ня можа знайсці адбітку на новым гэрбе Менска, дык ўсё-ж і тая маладуха зь дзіцем на руках, здымак зь якое прыкладзены да нататкі, як узор сучаснае, даруй Божа, інтэрпрэтацыі Богамаці, зможа паслужыцца хіба шыльдай для радзільнага дому, а толькі не для гэрбу сталічнага Менску.

Мы далей разумеем чаму ў новых гэрбах

беларускіх гарадоў адкінуты колішні драпежны двохгаловы арол Расейскае імпэрыі, бо калі маваг, хоць і зусім дарэмна, яго скінулі з цалкам адпаведных яму вежаў Маскоўскага Кремля, дык, бяз сумлеву, ён зусім не пасуе да гэрбаў гарадоў Беларусі, а значыцца ѹ Менску, куды трапіў у 1796 годзе на загад імпэратара Паўла. Затое ад усіх душы віаем зъяўленыне на гэрбах Полацка, Віцебска, Слуцка ѹ Рэчыцы нашае нацыянальнае эмблемы, аб якой у сваім вядомым творы Максім Багдановіч узрушальна прыгадаў:

“Усё лятуць і лятуць тыя коні,
Срэбнай зброяй далёка грымяць.
Стараадаўнія Літоўскай Пагоні
Ні разьбіць, ні спыніць, ні стрымаць”

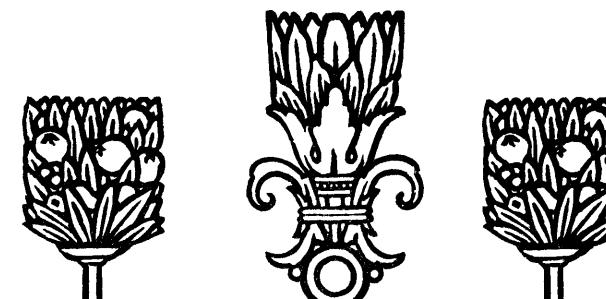

Пэўнеч ж паэт меў на ўвазе гісторычнае Вялікае Княства Літоўскае, спадкаемцамі славы якога мы, беларусы, зъяўляемся. Дарма, каб давесціцы быццам безпадстаўніцтва гэтае спадчыны для нас, знаны фальсіфікатар гісторыі Беларусі Абэцэдарскі ў сваёй убогай кніжыцы “у сівятыне неабвержных фактаў” падае вытрымку з Густынскага летапісу: “А Вітэнь нача княжити над Літвою измысли себе гэрб и все-му княжеству печать: рыцер збройный на ко-не с мечем, еже ныне наричут погоня”. Памеры нарысу не дазваліяць прывесці тут шмат прыкладаў, якія абвяргаюць гэтыя жалюгодныя на-мер вульгарызатара адабраць у беларусаў іхнюю нацыянальную эмблему, і я абліжуюся толькі спасылкай на выдадзеную ў 1962 годзе

БЕЛАРУСКАЯ ДУМКА

Акадэмія навук БССР манаграфію “Полацк”, дзе на 19-ай старонцы вы пабачыце здымак зь пячаці Полацка, а на ёй Пагоню, звернутую ў сваім ваяёнічым руху насупраць геаграфічнага ўсходу, або Масквы. Паколькі пячатка гэта датуецца 1330 годам, дык відавочна адлюль, што Вітэн усяго толькі адкінуў ранейшую эмблему Літвы — мядзьведзя, зъмяніўши яе на больш адпаведны для Вялікага Княства Літоўскага герб Полацкага княства.

Аднак яшчэ больш зьдзіуле тлумачальнаяная анатомовая нататка да новых гэроаў Полацка, йщеоска, Слуцка і Рэчыцы, зъмешчаная ў газэце “І олас радзімы” за кастрычнік 1970 г., хоць зъяўленыне яе тут не выпадковае, бо выдала кагадзе прыгаданую кніжыцу Абэцэдарскага тая-ж самая плыткая газета. Паводле гэтае нататкі, Вітаут нібы зъвярнуўся з просьбай аб дапамозе да расейцаў, якія пад кіраўніцтвам некага князя Юрый Міласлаўскага быццам і вырашылі перамогу над крыжакамі ў 1410 годзе пад Грунвальдам. Між тым, таго-часная Масква, Уладзімер і Суз达尔 ні мелі да гэтае вялікае бітвы аніякага рашучага дачыненія. Іншая справа, што ў ёй удзельнічалі троі Смаленскія палкі, або харугвы, але Смаленск тады праўна належыў да Вялікага Княства Літоўскага, а потым, што найгaloўнае, і тады ѹ цяпер там жывуць беларусы, як пацьвярджаюць у сваіх манументальных працах і запраўдныя навукоўцы на чале з выдатным Яхімам Карскім. Характэрна, што пад Грунвальдам съязгі беларускіх харугваў, а ў тым ліку ѹ Смаленскіх, аздабляла сабой Пагоня, у той час, як на съязгах літоўскіх — у нацыянальным сэнсе — меліся так званыя “Слупы Гэдыміна”. І нарэшце: навошта блытаць гэроя рабана расейскага другараднага пісьменніка Загоскіна “Юры Міласлаўскі або расейцы ў 1613-м годзе” з гэроем Грунвальда Юрьевем, князем Мсціслаўскім, унукам Альгерда і сынам Лунгвением - Сымонам, князем Смаленскага.

Можа нікто лепш ня высьвятліў паходжаныне Пагоні, чым доктар Тамаш Грыб у сваім дасьледваныні, надрукаваным у 1935 годзе ў Празе у беларускім часопісу “Іскры Скарэны”. Да-рэчы, гэта яго згадваў удзельнік Першага Беларускага Кангрэсу ѹ выдатны наш паэт Міхась Чарот у радко:

Жывуць Шыла, Грыб, Мамонька

Будзем жыць і мы”,

падкрэсліваючы тым самым значэньне палітычнае эміграцыі для народа ў ягоным супрадзіве гвалтоунай асыміляцыі. Доктар Тамаш Грыб грунтоуна давёу паходжаныне Пагоні ад крыўіцкага бога сонца Йрыллы, якога нашыя далёкія продкі ўяўлялі сабе коньнікам на белым кані, чым, між іншым, і тлумачыцца, што графічны знак на ейным шчыце вядомы ў літаратуры пад назвай “Йрылаў крыж”. І як засыветчыў годны пашаны ѹ даверу Адам-Ганоры Кіркор у 3-м томе “Живописной России” яшчэ ѹ канцы мінулага стагодзьдзя, дзяўчатаў ѹ часе беларускага вясновага сьвята, прысьвечанага Ярыле, абралі паміж сабой найпрыгажэйшую, саджалі яе на белага каня і яна сымбалізавала сабой таго бога іхніх прашчураў, які пазней адбіўся на Пагоні.

Мы не сумняваемся ѹ тым, што ѿсе беларускія патрыёты ѹ БССР з радасцю сустрэлі адраджэніне на гэрбах нашых гарадоў нашае нацыянальнае эмблемы — Пагоні. Тае славутае Пагоні, аб якой у сваім патрыятычным вершы сучасны падсавецкі паэта Сяргей Панізнык съплярша прыгадваючы:

“Пэўна так імчэлі з далячынъ
Конынікі ўздужэлае дзяржавы.
Ля Прыдзvінъня табуны іржалі,
Узрыхлялі сухадол іржавы Крывічы”

— канчае яго зусім у гістарычным аспекте слушным съцверджаньнем —

“Хамутоў ня знаюць коні продкаў
На гэрбах прыдзvінскія зямлі”.

БЕЛАРУСКАЯ ДУМКА

A. Калубовіч**Альгэрд Абуховіч**

Ад Рэдакцыі: Гэты артыкул прысланы нам у 1970 годзе і меў падзагаловак “З нагоды 130-ых угодкаў ягоных народзінаў”; але, з незалежных ад Рэдакцыі прычынаў, выхад чарговага нумару часопіса затрымаўся на два гады.

Паколькі ѹ гэтым годзе прыпадаюць 132-ія ўгодкі народзінаў А. Абуховіча мы і друкуем гэты артыкул.

На свабодзе пра пададу,
А ў няволю — не пайду!
“Ваўкалак”

Абуховічы — стары род беларускіх арыстакрататаў і дзяржавных мужоў, у якім былі ѹ пісьменнікі. Піліп Абуховіч — дэпутат на сойм ад Мазырскага й Наваградзкага паветаў (1630-40 гады), каралеўскі пасол у Вэнэцію й Маскву, ваявода Смаленскі (1653-55 гг.) — аўтар кнігі вершаў у лацінскай мове ѹ мэмуараў з 1630-54 гг. Сын Піліпа — Міхал (+1668 г.), афіцэр войскаў Вялікага Княства Літоўскага — аўтар успамінаў пра свой палон у Маскве (1660-62 гады) і пра паход 1664 г. Брат Міхала — Хвэдар (+1707 г.), каштэлян Наваградзкі — таксама мэмуарысты, аўтар успамінаў пра падзеі 1665-1700 гг.

Дзед А. Абуховіча “Юзэф Абуховіч, граф... быў (у 1780-ых гг. — АК) у Парыжы ѹ Вэрсалі” на дыпламатычнай службе, у 1794 г.—“жайнерам пад Касыцюшкам, а пасля як баніта 1) вынятты з пад права, пад прыдуманым прозвышчам трэх гады быў фурмантом у ваяводзіхі Хадкевічых і на Падолі”. 2) Калі ѹ 1830 г. “выбухла паўстаныне на Беларусі... аружнай рукой... забралі” яго пад Мазыром жаўнеры расейскага войска, “і хоць жыў яшчэ гады чатыры, але свады ўжо ня бачыў”. 3)

Альгэрд Абуховіч нарадзіўся 25. 7. 1840 г. Бачыка ягоны ѹ Слуцкім, Мазырскім і Бабруйскім паветах меў колькі маёнткаў — Калатычы, Грабава, Бубноўка, Запольле і інш. Дзе будучы пісьменнік закончыў сваю адукацию — не вядома, але ён добра ведаў французскую, німецкую, ангельскую, італьянскую і гішпанскую мовы. Шмат падарожнічаў па краёх заходніх Эўропы ѹ некаторы час жыў у Жэневе ѹ Пары

1) Выгнанык.

2) А. Абуховіч. Успаміны — Беларускія пісьменнікі другой паловы XIX ст. Зборнік тэкстаў, АН БССР, Менск, 1956 г., бал. 267

3) Там-жа, бал. 274.

жы. У часе паўстаныня 1863-64 гг. із зброяй у руках змагаўся ѹ паўстаныніцкім аддзеле, за што быў засуджаны ѹ высланы ѹ Сібір. Вярнуўшыся із ссылкі (праўдападобна, у 1867 г.), хацеў раздаць сваю зямлю сялянам, чаму супрацівіліся сваякі. Тады ён, па съмерці жонкі ѹ 1873 г., адрокся ад маёнтка, забраў частку свае бібліятэкі і пераехаў у Слуцак, дзе ѹ жыў да саме съмерці на сціплыя заробкі рэпэтытара замежных моваў для гімназістых кальвінскай гімназіі, у якой некалі вучыўся сам.

Як і пра жыццё, мы мала ведаем і пра літаратурную творчасць пісьменніка. Дакладна невядома, калі і дзе ён пачаў пісаць. Дзеля за-бароны беларускага друку у XIX ст., яму не удалося надрукаваць ніводнага свайго твору, хоць і ёсьць съведчаныні аб tym, што пісаў ён шмат.

Старэйшы беларускі пісьменнік Язэп Дыла 4) арыштаваны ѹ 1930 г. і высланы зь Беларусі 5), які ѹ к. XIX ст. быў гімназістым Слуцкай кальвінскай гімназіі ѹ вучнем А. Абуховіча прыгадвае як у 1893-94 гг. у хаце сваіх бацькоў слухаў “яго, Альгэрда Абуховіча вершы ѹ беларускай мове, пераважна байкі... Сядзей і слухаў, як зачараваны... Пісьменнік у маіх вачох паўставаў як абаронца мовы свайго народу, як вястун і чараўнік роднага слова... I кожны раз паслья слуханыня яго баек, сатыры і вершаў мацнела ў мяне любасць да роднае мовы”. Апрача таго, “на працягу некалькіх гадоў свайго знаёмства і наведваныня пісьменніка, я меў магчымасць паслухаваць пераклады Абуховіча з “Фауста” Гётэ, з “Разбойнікаў” Шылера, некаторых вершаў Віктара Гюго, Байрана, Данта... У Абуховіча быў пераклады з Пушкіна, Лермонтава, Адама Міцкевіча, М. Канапніцкай, Кандратовіча-Сыракомлі”. 6) Вершы ягоныя чытаў Ф. Ба-

4) Літаратурныя псэўдонімы: Назар Бываеўскі, Тодар Кулеша.

5) Ён і цяпер яшчэ, 90-гадовы, жыве ѹ далёкім Саратаве.

6) Тодар Кулеша. Пісьменнік — дэмакрат Альгэрд Абу-

гушэвіч 7), зь якім А. Абуховіч быў у блізкіх дачыненнях.

Аднак із літаратурнае спадчыны пісьменыніка да нас дайшлі ўсяго лічаныя творы. Гэта ведамыя гісторыі беларускай літаратуры байкі "Ваўкалац" і "Старышына", упяршыню апублікаваныя ў "Беларускім календары на 1915 г." (Вільня, 1914 г.), і "З папераў Альгэрда Абуховіча" (успаміны ці ўрыйкі зь іх) — у газэце "Гоман" (Вільня, 1916 г., № 33-40). Да чаго даць трэба верш паэта "Дума аб Каралю XII" ("Гоман", 1916 г., № 49). Дзе рэшта ягоных твораў — невядома. Ведама толькі, што сябра А. Абуховіча па паўстанню 1863-64 гг. Казімер Аколаў вывез рукапісы пісьменыніка ў Варшаву, дзе сам у 1913 ці 1914 г. памёр.⁸ Мажліва, што яны яшчэ не адшуканыя; горш, калі ўжо загінулі.

Ніжэй мы публікуем верш А. Абуховіча "Дума аб Каралю XII", каб увесыці яго ў літаратурны ўжытак. Пасыля першае публікацыі ў "Гомане", 54 гады таму назад, ён ніколі ў нідзе болей не друкаваўся, дзеля чаго ня ведамыя толькі для шырокага кола чытачоў, але і для многіх літаратураведаў. У выдатным патрыятычным вершы вялікае паэтычна-эмансіянальнае сілы — гісторыка-філізофскі раздум паэта аб лёсе Беларусі ў сувязі із перамогаю войск расейскага цара Пятра I над швэдзкім войскам Карабля XII пад Палтаваю 27. 6. 1709 г.

Зоры паўночныя кроўю пылаюць,
Сынежныя чырвоняць прасторы;
Людзям варожбы ліхія вяшчаюць
Зораў паўночных разоры.

Вось тры малойцы, асобна — кожны,
Буйныя думы гналі з укрыцьця;
На поўнач кідалі ўзгляды трывожны
З мыслью, што стрэнуть у жыцьці.

Той 9) каралеўскай жадаў кароны,
Ня дбаў аб чэсьць у патомных,
Каб толькі дыядэм меці злачоны
На сваіх скронях нікчомных.

Гэты, 10) дзе поўнач, зроджан на цара,
Імпрапатарам меў стацца,

ховіч — час. "Беларусь," Менск 1958 г., № 3, бал. 28.

7) А. Абуховіч. Успаміны — Там-жа, бал. 272.

8) Т. Кулеша. Там-жа.

9) Кароль Рэчы Паспалітае Аўгустус II, хаўрусьнік.

10) Расейскі цар Пятро I.

Хоць баранілі народ і вера
Айчызыны з грунту зъмяняцца. 11)

Дала абодвым злая фартуна
Сваіх дасыцігі намераў:
Першы на Польшчу кінуў цалуны, 12)
А той расшырыў моц цараў.

Трэці, 13) на стромкай апершыся скале,
Дзе вілі гнёзды саколы,
Думай прайначыць злой долі шалі,
Ня дбаў аб цяжкія мазолі.

Зоры шырока неба крываваць,
Крываваць землі і воды.
Гэтак шырока тваё разславяць,
Манаўша, імя народы.

К ішасцю нарадаў, для іхнай славы
Агніста біла ў ім сэрца...
Будзьце-ж пракліты, палі Палтавы,
І ты, нарадаў мардэрца! 10)

Памерклі зоры. Памерклі слава.
(Бела) русь у няволі марнее.
З гробу Карабля, з поля Палтавы
Устаньце, нарадаў надзеі!

Памёр А. Абуховіч у вялікай беднасці. "Тысяча душ людзей, — пісаў ён блізка да съмерці, — мелі працаўць на хлеб для маладога Ольдзі, каторы сягоныня, пішучы гэтыя успаміны, павінен прызнацца, што ня мае ані буднага хлеба, ані страхі над галавою — ані нічога, апрача колькіх прыяцеляў". 14)

Доўгі час ня была ведамая й дата ягонай съмерці. У 1966 г. настаўнік Р. Родчанка на каталіцкім могільніку у Слуцку, паводле апісання Я. Дылы, адшукаў магілу пісьменыніка. "На ёй... цудам захаваўся помнічак і нават агародка. На каменным помнічку — крыж з кавалкаў трубы. Пасыля стараннай ачысткі моху і іншай нарасці... удалося прачытаць... надпіс: "Тут пахаваны прах Альгэрда Абуховіча. Памёр 10 жніўня 1898 г..." 15)

11) Тут у вапошніх двух радкох страфы пры друку дашучана якасць памылка, ад чаго сэнс сказаў ня зусім ясны.

12) Г. зн. саваны, пахавальныя пакрываю.

* Швэдзкі кароль Кароль XII.

13) Швэдзкі кароль Кароль XII.

14) А. Абуховіч. Успаміны — Там-жа, бал. 265.

15) Р. Родчанка. Магіла Альгэрда Абуховіча — газ. "Літаратура і Мастацтва", Менск, №91/2144 за II. XI. 1966 г.

БРАТЫ

Аповесьць

(Заканчэнне, пачатак гл. у Но. 10 - 11, 12 - 13).

— Празваў страусам, — паўтарыла яна падкрэслена й рассымлялася.

— Чаму страусам? — нарэшце, зацікавіўся Максім.

— Бо я ад бомбаў толькі галаву схавала, пад гармату засунула...

— Пад гармату?

— Пачакай, я раскажу табе ўсё папарадку, — ажыўлася Сабіна. — Уяві сабе вялічэныя засынеканы пляц, пасярэдзіне яго пакінутыя чырвоная арміяя трэх гарматы, на канцы пляца дамы. Я і Сарачэнкі ішлі паў гарматы, калі над дамамі закруціўся самалёт і скінуў бомбу. У момант усё захісталася, нас аглушыла. Над дамамі ў самае неба стаў чорны слуп. Мы пападалі піцма. У страсе я заплюшила вочы; заціснула вуши рукамі, колькі магла, засунула галаву пад гармату. Я ня чула, як ўсё сціхла, ня бачыла, што Сарачэнкі паўставалі, клічуць мяне. Спачатку яны перапалахаліся, што мяне забіла асколкам бомбы, а потым жыцьця не давалі, асабліва Грыц кіп: "Страус, чысты страус, ад бомбаў адно галаву схавала..."

Сабіна памяталі, колькі съмеху ѹ жартую прынесла тое здарэнне. Спадзявалася насымашыць і Максіму. Ён толькі сказаў, не мяняючи выразу твара:

— У маці гэтых дзяцей галаву асколкам бомбы, як наожом, адrezала...

Сабіна зірнула ѹ бок дзяцей. Яны ўжо скончылі абедаць, павылазілі з-за стала, стойпіліся колам каля сястры. Тая насынула самому малому на галаву белую зайцеву шапку, падвязала тасёмкі ад яе пад барадою, агледзела, ці добра зашпілена на ім паліто. Старэйшы хлапец узяў малога за руку, павёў із сталоўкі. За ім пайшлі, трываючыся за руку, і двух другіх. Дзячына засталася. Яна начала прыбіраць са сталоў брудны посуд.

— ... А Лідзінага мужа разрыўная куля забіла. Лучыла ѹ сэрца, выйшла на сыпіне.

— Па вас стралялі?

— Ня думаю. Проста мы трапілі на страляніну. Хтось із лесу даў колькі стрэлаў па нямецкаму аўту на шашы. Немцы адказалі залпам. На няшчасціце, мы былі тут паблізу. Кінуліся на сынег, за дрэвы. Калі страляніна сціхла, я і Ліда ўзыняліся на ногі, Анатоль застаўся ляжаць. Я перавярнуў яго тварам уверх. Ценкі струмень крываі цёк з ягоных вуснаў... Я бачыў, што ён ужо няжывы...

— Дзе гэта здарылася?

— Кілямэтраў ѿ дзесяць ад Рослава.

У памяці Сабіны ўсплыло перакінутае коламі дагары аўта, сівежы крыж пры дарозе. Мільганула думка, што гэта, мажліва, тое саме месца.

Максім працягваў:

— Я не сумніваўся, што Анатоль нішто болей не дапоможа. Але Ліда не магла гэтаму паверыць, не хацела адыходзіць ад мужа, настойвала, каб я ішоў па дапамогу, па людзей. Пакінуць Ліду я ня мог. І я панёс цела Анатоля на сабе. Я спатыкаўся на кожным кроку. Спатаўкалася я Ліда. Урэшце, яна павалілася няпрытомнай. Тады я пакінуў Анатоля, а панёс Ліду. Надышла ноч. Я ішоў дарогаю праста на горад, не аглядаючыся ѹ ня думаючы, ці будуць страліць па нас. Я атупеў. Мне было ўсё роўна, што са мною станецца. Недзе апоўначы мы дашыгнуліся да Рослава. Папрасіліся ѿ першую хату. Нас пусцілі. Ноц была вельмі халодная, мы абою акачанелі ѹ у цяпле хаты дўгі не маглі адыйсці: нас біў кашаль. Нараныне добрах гаспадыня напаіла нас малінаю. Мне дапамагло, а ѿ Ліды ўзынялася гарачка. Яе давялося весьці ѿ шпіталь...

Максім змоўк. Безыч разоў да спаткання з Сабінаю ён перадумаў кожную дэталь перажытага няшчасці. Сёння ён першы раз гаварыў пра яго. "Ці добра ён зрабіў? Ці я ёсьць гэта нараканьнем на лёс? Або шуканьнем спачування?"

Маўчала я Сабіна. Засталамі, апрача іх, нікога не засцалося. Ціш у пакой парушалі толькі крокі дзячыны ды звяяканьне відэльцаў і лыжак аў талеркі, калі яна несла наладаваны ім паднос на кухню.

Дзячына падышла да іх, запыталася:

— Ці вы ўжо паабедалі? Можна мне прыбіраць з вашага стала?

— Калі ласка, — адказала Сабіна.

Звонкі голас дзячыны абудзіў Максіма із задуменьня, сагнай ѿ ягонага твару журбу.

— Куды ты, Валя, сціпшаешся? — запытаўся ён.

— Мне наказалі па абедзе прыйсці ѿ камендатуру.

— Ізноў ліст ад цёткі?

— А мо ѹ дазвол ехаць да яе. Я-ж вам казала, што цётка ѿ прошлым лісце абяцала паклапаціца забраць нас да сябе, у Смаленск.

Калі Валя адыйшла, Максім растлумачыў:
— Валіна ѡётка працуе ў немцаў за перакладчыцу.
— Мне таксама трэба йсыці ў камендатуру, каб пра-
доўжыць пропуск ехаць далей, — сказала Сабіна ў уздых-
нула.
— Скажы мне, у каго ты думаеш затрымацца ў Мен-
ску?
— Я паказвала табе адрес у блёкноце.
— Той, што на Савецкай вуліцы?
— Той.
— Не падобна, што там ты знойдзеш прыпынак. Ад
брата я ведаю, што Савецкая вуліца ўся ў друзах. Мо ты
маеш лучнасьць із кімсь зь дзіцячага прытулку?
— Прывулак, у якім я жыла — у Пірэвічах каля Гоме-
ля.
— Дык ты нікога ня ведаеш у Менску?
Сабіна бачыла непакой і заклапочанацца на Максіма-
вым твары. Вельмі ўсьцешылася, падумала: “Ён не абы-
кавы да мяне”. Адказала гарэзъліва:
— Цябе ведаю.
— Я ня йду ў Менск.
Сабіна ня была падрыхтаванай да гэткае навіны. Захол-
леная знянацку, яна ня здолела схаваць свайго праудзіва-
га пачуцьца: вочы наліўся съязьмі. Яна схіліла галаву,
каб схаваць сълёзы, а яны, непаслухмияны, падалі на стол
перед ёю.
Роспач Сабіны шмат што сказала Максіму. Як яму ха-
целася ўзяць у свае руکі заліты съязьмі твар, сущешыць!
Яшчэ ў Валаванаве ён адчуў да Сабіны хаханьне. Цяпер
яно абудзілася ў ягоным сэрцы ізноў. Але боль незадаво-
ленасці сабою заставаўся мацнейшым і перамог. Максіму
здавалася, што ў Валаванаве ён, як добры актор, разыг-
рываў перад наўнай дзяўчынай ролю правадыра, ролю,
якая яму не належала. Што ён мог ёй абяцаць? Што пры-
несыць ў і без таго нешчасліва жыцьцё? Новыя турбо-
ты? Ён ведаў, што ў Менск ня хутка пойдзе. Так радзіў
яму Анатоль. І Вадзім папярэджваў: “Трымайся пакуль
здаля ад Менску. Прыемна гэта ці не, але мы з табою вель-
мі падобныя...”
— Я не магу пакінуць Ліды аднай. Мне трэба завесыць
яе ў Магілёў, да Анатолявых бацькоў. І я сам ня ведаю,
кали змагу прыйсці ў Менск. Але дай мне твой блёкнот,
я запішу табе адрес нашае хаты.
Сабіна прачытаала адрес, запытала:
— Даўгабродзкая вуліца? Там жыве твая маці?
— Ня думаю, што яна цяпер там. Перад самай вайною
яна мусіла з тэатрам выехаць на гастролі. Ты ня бойся,
у хаце абавязкава хтось будзе: маці ніколі не пакідае хаты
бяз нікога. Скажаш, што даў я. Гэтага будзе досыць,
каб для цябе там знайшлося месца.
— Дзякую за клопаты, — сказала з пачуцьцём Сабіна.

Яна ўжо авалодала сабою, ня плакала.
— Я хацеў-бы шмат болей зрабіць для цябе, Сабіна.
З гэтымі словамі Максім узяў ейную руку ў сваю й
моцна съціснуў. Сабіна не адразу адпусціла ягоную ру-
ку. Яна падняла яе да твару, на ѹмгненьне прытулілася
да яе шчакою, мяккай, яшчэ вільготнай ад сълёз. Мілая
пяшчота сагрэла Максімава сэрца.

— Я шчаслівы, што спаткаўся з табою ізноў. — Не-
чакана для самога сябе Максім паабяцаў: — Я хутка
прыйду ў Менск, абавязкава прыйду.

Сабіна вярнулася да сябе, калі ўжо зусім съцімнела.
Пасля холаду, палохаючай цемелі ѹ цішы на вуліцы, пак-
кой спаткаў прыемнай цяплынёй і шумам. Дзеци босымі
гойсалі паміж дарослых, куляліся на разасланых пасы-
ліях. Праз адчыненыя дзъверцы печкі распаленае вугольле
кідала трапяткі ружовыя плямы съятла на людзей, кла-
ла за імі на съценах доўгія чорныя цені. Сабіна была за-
даволеная, што тут паўэмрок, і нікто не разгледзіць ей-
ныя чырвоныя ад сълёзаў вочы.

Зашмат звалілася на яе адразу ў гэты дзень: згуба ўла-
сных надзеяў, страх за жыцьцё Максіма. Яна даведалася,
што да гэтага часу ён хаваўся па людзях, бо меў усяго
пасьведку Сарачэнкі. З такім дакументам небясьпечна
было запыніцца ў прытулку для ўцекачоў. А сёняння ўна-
чы Максім зъбіраўся пазычыць ірты ѹ ізноў ісці на тое
страшнае месца шукаць цела Анатоля... Яны разытала-
ся каля ганка. Яна стаяла й глядзела яму ўсълед, пакуль
ягона постаць не схавалася ад ейных вачей у цемры за-
вулка. А тады яна прытулілася тварам да слупка ганка,
дзе яшчэ момант да таго апіралася галава Максіма, нібы
гэтым хацела прадоўжыць адчываныне ягонае прысутнас-
ці... І тады сълёзы, якія яна здолела перасіліць перад Ма-
ксімам, адразу нястрымана пачыклі з вачей. Плакала доў-
га, пакуль ня стала сълёзаў, пакуль не зрабілася лягчэй
дыхаць.

Сабіна прайшла на сваё месца ѹ села. Дзъве кабеты, а
зь імі Натуся із Зінаю гатавалі штось на печы ў вялікім
сагане. Насупраць Сабіны, як і ўдзень, апусціўши руку
на калены, нярухома сядзела Ліда. Твар яе няясна блеў
у цемені. Съятло з печкі падала толькі на невялікія, як у
дзіцяці, руки. Сабіна адвяла ад іх пагляд. Іхная кволасць
раздражняла яе. У Лідзе бачыла яна перашкоду для сваіх
мараш: “Гэтая кабета цацкаеца толькі з сабою. Яна нічым
ня цікавіцца. Ёй ня прыходзіць у голаў, што Максіма тут
можуць забраць у палон... Палон і съмерць — амаль ад-
но ѹ тое-ж. Немцы ня маюць чым палонных карміць, рас-
стрэльваюць бяз жалю, каб пазбыцца іх... Максім! Яна,
Сабіна, так моцна кахае яго...” Сълёзы, якіх, здавалася,
болей не засталося, ізноў паліліся з вачей, ізноў болем
съціснула грудзі. “Спыніся! Тут ня месца плакаць!” — за-
гадала Сабіна сабе. Канцом хусткі з галавы неўзаметку

БЕЛАРУСКАЯ ДУМКА

пачала выціраць мокры твар. Жорсткая воўна няпрыемна
драпала скру. Адкінула хустку на хатуль, а сама села ў
кут, бліжэй да съцяны, куды не даходзіла съятло печкі.

Прыбегла да свайго месца Натуся, запытала:

— Дзе ты прападала так доўга?

Сабіна глынула паветра ѹ нічога не адказала. Натуся
рылася ў клунку, дастаючы посуд для ежы.

— Ты што, съпиш? — звярнулася яна да Сабіны ізноў
— Не, — нарэшце, знайшла Сабіна ў сабе голас.

— Дык даставай сваю міску ѹ лыжку. Вячэра гатуецца
на ўсіх.

— У мене толькі кубак.

— Набярэш у кубак, а лішняя лыжка ў нас знойдзеца.

Натуся расказала, што ўдзень Зіна зь іншымі кабетамі
пабраўшы дзяцей, пайшли па гораду шукаць купіць чагось
зь ежы. Зайшлі аж на бойню. Немцы, якія гаспадарылі
там, мяса ім не прадалі, але напакавалі добры кош кась-
цей ды вантрабаў.

Хутка ў сагане забулькала. Апэтытны пах гатаванага
пачаў разыходзіцца па пакою. Зупа была гатовая, і ўсе
паяцягнуліся туды, каб набраць гарачага варыва. А тады
елі гэту тлушту зупу, дзъмухаючы, абсмоктваючы кост-
кі, з асаладою глытаючы развараныя кавалкі вантрабаў.
У пакоі некаторы час нікто не гаварыў. Нават дзеци змоў-
клі, занятыя ежаю. Толькі Ліда не дакраналася да місکі,
якую Натуся паставіла перад ёю.

Накарміўши сваіх малых, Зіна прысела побач Ліды, па-
просіла:

— Зъешце крыху.

— Дзякую. Я не хачу.

— Прымусьце сябе.

— Не, не... Я не магу... Лепей-бы я памерла... Але
пакінуць Анатоля аднаго, у сънезе... — голас Ліды за-
ламаўся.

— Ни трывожце сябе. Вы не маглі іначай зрабіць.

— Я ведаю... але ён, закачанелы, пакінуты, адзін...

Усё нядобрае, што нядаўна Сабіна думала пра Ліду
узынялося ізноў. “Чаму Максім заўсёды павінен пакута-
ваць, несыці чыйсьці цяжар? То хворы бацька на ягоных
руках, цяпер гэта Ліда...” Максім кажа, што Ліда патра-
буе ягонаі дапамогі. У Магілёве Ліда мае сваякоў. А яна,
Сабіна, нікога ня мае, яна зусім адна. І ня скардзіцца ні
перед кім...” Абурэнне съціскала грудзі, ірвалася навон-
кі.

Набраўшы ў свой кубак рэдкае зупы, Сабіна падышла
да Ліды.

— Калі ня можаце есьці, выпіце! — востра сказала яна
і падала кубак Лідзе.

— Майго мужа забіла, — начала скардзіцца Ліда, ста-
вячы кубак на падлогу.

— Я чула... Вайна, кожнага із нас пільнуе ценъ съмер-

ци, кожнае хвіліны... Але тое, што вы ня дбаце пра
сваё здароўе, наражаце Максіма на небясьпеку...

— Я наражаю Максіма на небясьпеку? — перапытала
заскочана Ліда.

— Пэўна, вы. Хто затрымлівае яго тут, у Рославе? Хто
ваймі на раканымі прымушае яго рызыкаваць жыцьцё?..
Хадзіць шукаць... хадзіць на тое страшнае месца? Хто?
Вы?..

У Сабіны заняло дух. Далей яна не магла гаварыць,
не магла вымавіць ні гуку. Із злоснымі словамі нібы вы-
дыхнулася з грудзей ўсё паветра, а зь ім і пачуцьцё лю-
тасці. Мючкі яна павярнулася ѹ пайшла ў свой кут. Ад-
чувала сябе скалочанай, але больш ад усяго ёй было со-
рамна. Сорамна за сваю жорсткасць перад Лідаю, перад
усімі людзьмі ў пакоі. Яна легла, з галавою накрыўшыся
палітом, каб нічога ня чуць, нікога ня бачыць. І яна бачы-
ла, як Ліда ўзяла з падлогі кубак і начала піць зупу.

Міналі гадзіны. У печцы патухла, людзі заснулі. Вакол
стаяла цемень і ціша. Такая ціша, што Сабіна чула енк
ветру ў электрычных дратах за вакном, рып сънегу ад чы-
хісцы асыярожных кроакаў. Яе даймалі згрызоты сумлен-
ня, а зь ім і роспач: “Што я нарабіла? Як я магла
узыняць дзікі крык на нешчаслівую, хворую кабесту? Чаму
я такая дурная? Ліда, напэўна, заўтра паскардзіца Мак-
сіму. І ён асуздзіць, скажа: “Я не прыпушчай, што ты та-
кая бяздушная”. Сабіне хацелася, каб Максім кахаў яе,
уважаў за добрую. Цяпер ён ня будзе мець даверу да яе.
Яна згубіла Максіма назаўсёды...”

Як толькі праз шчыльныя акяніцаў пачало прасочвацца
съятло шэрага ранняня, Сабіна ўзынялася. Съпяшаючыся,
нячутна, каб каго не разбудзіць, апранулася, узяла ў руки
хатуль і пайшла з пакою. Яна ня ведала, куды пойдзе,
што будзе рабіць. Але ёй было страшна падумаць спат-
кацца з Максімам, убачыць у ягоных вачох дакор і зьдзі-
леньне.

Максім вярнуўся на съвітанкі. Гаспадароў ня было ў
хаце. Два дні перад тым яны пайшли кудысь да сваіх на-
вёску. Пасля колькіх гадзін на марозе ў полі ён добра
стаміўся. Хацелася хутчэй угрэцца ѹ адпачыць. Ён лёг не
распранаючыся, адно съцігнуў з ног валёнкі.

Максіму здалося, што ён ледзь пасыпей самкнуць вочы,
як хтось пастукаў у дзіцяверы. Ня вельмі прыемна выла-
зіць з-пад цёплае коўдры, калі ў хаце стаіць блізу такі са-
мы холад, як на дварэ. “Пастукаецца дый пойдзе,” — вы-
рашыў Максім. Перавярнуўся на другі бок і выгадней вы-
прастай на мяккім сънінку змораныя дарогаю ногі. Але
хтось не адыходзіў, перайшоў ад дзівярэй да вакна, пад
якім стаяў ложак, затараўшы па шклю над самымі вухам.
“Хіба гаспадары раней, чым думалі, вярнуліся?” Трэба
было паглядзець. І ён высунуўся з-пад коўдры.

За вакном стаяла Ліда. Максім ня верыў сваім вачам,
а яна ўсміхалася да яго. Першая ўсмешка пасля съмер-

БЕЛАРУСКАЯ ДУМКА

ці Анатоля. Усьмешка ранейшае Ліды. І пакуль Максім нацягваў валенкі, каб бегчы ў сенцы адчыніць ёй дзіверы, яго браў сумніў: "А мо гэта мне толькі здалося? Ліда раз ізноў залемантуе, заплача..."

Не. Лідзіны вочы заставаліся жывымі, цёплымі, і голас ня дрыжаў у сълёзах:

— Як добра, што я пасьпела застаць цябе і мы не размінуліся.

Ліда зайдла ў хату, села на лаву каля стала, засунула рукі ў рукавы паліто.

— Як ты можаш спаць у такім холадзе? — дзівілася яна.

— Ты сънедала?

— Піла каву.

— У мяне ёсьць хлеб. Вырашай, што згатаваць да хлеба: жалудовую каву ці гарбату з малінаў? А я распялю плітку.

— Нічога! Ня трэба марудзіць. Ужо па адзінаццатай, хутка ў сталоўцы пачнуць выдаваць забед.

Максім вінавата зірнуў на Ліду:

— Няўжо я так заспаўся? Я зьбіраўся рана быць у цябе. Прабач!

— Ты ўначы ізноў хадзіў на тое месца?

— Бегаў. Суседзі пазычылі ірты.

— Ня трэба болей шукаць: гэта нічога я не дасыць, — сказала Ліда. На момант боль перакасіў ейны твар, але яна стлуміла боль, паўтарыла станоўка: — Ня трэба!..

— Ты шчыра гэтага хочаш?

— Шчыра. З мае віны мы ѹ так згубілі шмат часу.

— А можаш ты ісці далей?

Ліда выпрастала плечы, узняла галаву да Максіма. На ўйным твары яня было ѹ съледу тэй мёртвай безнадзеянасці, зь якою яна апошнія тры тыдні кожны дзень спатыкала Максіма.

— Калі я цяпер не знайду ѹ сабе сілаў ісці да сваіх людзей, я — нішто. Я не была-б вартай звацца сябрам Анатоля.

У ціхім Лідзінам голасе вычвалася праўдзівая наважанасць. Наважанасць знаёмая: ён я раз чуў яе ѹ голасе свайго бацькі. Толькі пад прымусам бацька быў здзялю ад роднага краю. Да апошняга дня жыцця заставалася нязменным ягонае разуменне національнае годнасці: "Усе для бацькаўшчыны Беларусі, ейнай свабоды ѹ дабрабыту, абароны ад няшчасці й заняпаду." Максім цалкам трymаўся бацьковых ідэалаў. Яму яня цяжка было верыць Лідзе. Што яна апрытомнела, ён больш не сумняваўся. Якім цудам, што дапамагло — яня так важна. Галоўнае, Ліда акрыяла, і гэта найбольш цешыла Максіма.

— Калі-ж, ты мяркуеш, мы зможам рушыць у дарогу? — запытаўся ён.

— Хоць сёньня.

— Нажаль, сёньня не выпадае. Мае гаспадары раней вечара яня вернуцца, а я даў ім свой гадзіннік. Абяцаліся прынесці мне зь вёскі сала. Ты-ж яня супроць мець у дарозе яня толькі хлеб, але ѹ штосьць да хлеба?

— Пойдзем заўтра, — згадзілася Ліда. — Цяпер яшчэ адну справу я хацела-б з табою аблеркаваць: да нас у

спадарожніцы просіцца вельмі мілай дзяўчына з Месьціслава. Зь ейнай старэйшай сястры я разам вучылася ѿ універсytэце. Абедзіве сёстры добра ведаюць дарогу да смага Месьціслава, па дарозе маюць знаёмых і познанія, што адгэтуль за тры дні нават мне будзе лёгка дайсыці да іхніх бацькоў, дзе яны нас з табою запрашоць адпачыць. Як ты глядзіш на іхнью прапанову? Згодны?

Пытанье не патрабавала адказу: Максім разумеў, што Ліда спаткалася із знаёмымі людзьмі, наставілася ісці зь імі. Ён пажартаваў:

— Выглядае, ты не адну, а дзве мілых спадарожніц прыдбала. Мяне гэта толькі радуе. А, каб знайшла трох, яшчэ лепей было-б.

Ліда азвалася на Максімаў жарт лёгкай усьмешкай:

— Я павінна расчараўваць цябе. Старэйшая сястра застаемца тут. У яе малыя дзеци ѹ речы. Яна будзе чакаць, пакуль па яе прыедзе бацька з канём. — Тады якім ішым голасам, у якім Максіму пачуліся азнакі ні то звядзілення, ні то нездавальнення, запыталася: — Адкуль цябе ведае дзяўчына Азарка?

— Ты пытаешся пра Сабіну Дарашэвіч?

— Не Дарашэвіч, а Азарка. Мне так яе назвалі.

— Азарка — прозвішча, пад якім Сабіну скавалі ѿ дзіцячым прытулку.

— Ты ўспамінаў цікую, нясьмелую, ласкавую дзяўчыну.

— Яна такая ѹ ёсьць.

— У мяне склалася крыху іншае ўражаньне.

— Чаму ты так гаворыш?

— Дробязь, не звяртай увагі, — сказала Ліда, і, убачыўши, што Максім ужо гатовы, каб ісці, узнялася з лаўкі. — Пайшлі, я пазнаёмлю цябе зь сёстрамі. Яны будуть у сталоўцы таксама.

Ліда не хацела гаварыць пра Сабіну. Максім не настойваў. Учора, калі ён застаўся адзін, Сабіна яня выходзіла зь ягоных думак. Ён быў ѹ глыбока ѹздзячны за шчырае сяброўства, за чуласць. Радавала ѹ съведамасць, што пад ягоным упльвам яна адважылася ісці на Бацькаўшчыну.

— Сабіна добрая, спагадлівая ѹ съмелая, — сказаў ён зь перакананьнем.

Ліда нічога на гэта не адказала.

У той час, калі Максім ішоў зь Лідаю ѿ сталоўку, дзе ён спадзяўваўся спікатцца з Сабіну, Сабіна ўжо ехала ѿ кірунку Смаленска.

Раніцою яна апынулася на вуліцы, ня ведаючи, што рабіць, куды ісці. Зь хвіліні паставяўшы ѹ роздуме, рушыла тэй самай дарогаю, якой учора вёў Максім. Яе ѹсё яшчэ даймала адчуваўшы непапраўнае бяды, адасобленасці ад усіх... Балючае адчуваўшы адасобленасці яна спазнала рана. Яно прыйшло да яе першы раз у Бораўску. Дзеци насыміхаліся зь яе імя. Такога імя ніхто я не меў ні ў школе, ні на настаўніцкіх курсах, куды яна пайшла вучыцца пасля сямігодкі. Там праз усе гады дзесь глыбока ѿ сърдзізне Сабіна адчувала сябе чужой... Але цяпер яна была сърод сваіх людзей. Усе былі добрыя да яе: і Максім, і Зіна, і Натуся... Цяпер яна сама наклікала на сябе

БЕЛАРУСКАЯ ДУМКА

бяду ѹ засталася аднэй...

Чорныя цені ночы, што яшчэ тайліся каля дамоў, хмурае нізкае неба, бязлюдныя вуліцы, якімі яна ѹшла, палохалі ѹ узмацнялі цяжкі настрой. І тады яна ѹбачыла Валю на ганку сталоўкі. Тая яня зъдзівілася, чаму Сабіна на світанкі ўжо на вуліцы, не запыталася, куды ѹдзе, а запрасіла да сябе.

У маленькім пакоіку пры сталоўцы, дзе жылі дзеци, панаваў шум, рух, радаснае ѿбуджэнне: гэтым ранінем Валя з братамі спадзявалася ехаць да цёткі. У зборах у дарогу яна бесперастанку апавядала пра свою сям'ю: як два гады таму памёр бацька, як у пачатку вайны забіла маці ѹ згарэла іхнай хаты, як прошлым летам усе яны ездзілі да дзеда ѹ бабы пад Смаленск, як ёй падабаеца гэты горад і як яна марыць хутчэй быць разам із сваімі. Словы радасці ѹ суму, гора ѹ надзеяў, сълзы ѹ съмех перапляталіся, ліліся няспынным патокам. Сабіна слухала, спачувала, і паволі ейны ѹласны бясьпекаўшчынны сцяха.

Разам зь дзецимі пайшла Сабіна ѿ камэндатуру. Там ім выдалі пропуск ехаць у Смаленск аднэй машинай. Перакладчыца з камэндатуры съцвердзіла, што ад Смаленска на заход ходзіць цягнікі. "За якія дні трэбы вы зможаце быць у Менску," — сказала яна. Вестка гэтая яня выклікала радасці ѹ душы Сабіны. Менск без Максіма маляваўся ѹ ў цёмнымі фарбамі.

Хутка яны чакалі на дарозе за горадам машины. У вадкрытым полі ърваві бязлітасна вецер. І, каб ходы ѿбараніца ад яго, яны зъбіліся разам цеснай купкаю.

Тут першы раз за вайну Сабіна ѹбачыла параненых і абларожаных нямецкіх жаўнеру. Іх было нямало. Зусім слабых падтырмівалі больш моцныя сябры. Шлемы зь ценькайвоўны, нацягнутыя на голавы пад пілоткамі, скуранные боты на нагах, вайсковыя шынялі, відаць, дрэннае баранілі ад марозу, ад працінаючага наскрэб ветру. На маладых съснелых тварах, у сумных вачох застыглі пакута ѹ цярпілівасці.

Адзін із жаўнеру падышоў да сябры. Вусны ягоныя склаліся ѹ ўсьмешку, калі ён загаварыў:

— Seid ihr Geschwister?

— Ja, ja, — заківала ѹ вадказ галавою Валя. Сабіна маўчала.

— Wohin fahrt ihr? — запытаўся жаўнер, цяпер зъвітаючы толькі да Валі.

— Nach Smolensk.

— Smolensk kaput, — сказаў жаўнер.

Ён яшчэ штосьць запытаўся. Валя не зразумела. Яна развязала рукамі ѹ адказала:

— Nichts, nichts verstehen...

Жаўнер некаторы час яшчэ стаяў каля іх. Тады палез у кішэню шыняля ѹ выцягнуў зь яе невялікую рольку цукерак, аборннутую ѹ зялёную з чырвоным паперку. Ён нахіліўся над самым малым хлапчуком і аддаў яму цукеркі. Ласкавы выраз ягонага твару гаварыў болей за слоўы.

Малы ѿзяў цукеркі, узняў вочы да старэйшай сястры. Вочы ягоныя зіхацілі съвятлом і радасцю. "Як мала трэба дзіцяці, каб яно адчула сябе щасцілівым!" — паду-

мала Сабіна ѹ ўздыхнула. Заварушыўся ѿ сърдзізне прытупаны на момант уласны бясьпекаўшчынны сцяха?.. Но ўсё аберненца неяк на лепшае?" — пачала думаць Сабіна, але ўраз падышла машина. Трэба было дапамагаць Валі падсаджваць хлапчуку ѿ высокі кузай. Мітусцінья ѹ съпешшка перабілі думкі аб сабе.

... Цежароўка неслася наперад. Змоўкла ѿ дарозе Валі. Пазакутваны да вачэй прыціхлымі сядзелі ѹ хлапцы. Хвала щасцілівага ажыўлення сърод дзіцяці, якай была ўцягнула ѹ сябе ѹ Сабіну, зінікала. Чым болей кіляметраў клялася паміж ёю і Рославам, тым мацней хацела ѹ ўяніца, ці жывы ён. Уначы яго магла напаткаць бяды, а яна нічога я не будзе ведаць... І ёй здавалася, што, каб цежароўка запынілася ходы на імгненьне, яна-б вылезла ѹ пайшла назад.

Цежароўка не запынілася да самага Смаленску.

5

Аднае раніцы ѿ пачатку студзеня Сабіна прыехала ѿ Менск. Выйшла з вакзала ѹ на момант замерла ѿ разгубленасці. Перад вачыміма слаўся пусты засынажаны пляц. У які бок ісці? Ня бачыла нікога, каб запытацца. Хацела вяніца над у вакзал і тады ѹбачыла хлапчука. Ён стаяў у зацішку съцяны, тримаючы за вяроўку дзіцячыя драўляныя санкі.

— З прыездам у Менск! — весела прывітаўся ён.

— Дзякую!

— Хочаце, я вам хатуль падвяzu, вазьму нядорага.

— Дзякую ѹ за гэта, але мой хатуль не цяжкі, я сама дадамсю. Ты мне лепей пакажы, у які бок ісці на Савецкую вуліцу.

— У Менску няма Савецкую вуліцу.

"Адрыс Савецкую вуліцу запісаны ѿ блёкноце юнака. Што такая вуліца ёсьць, не запярэчы і Максім. Но мали думаў сказаць, што вуліца дашчэнту зынішчанай?" — падумала Сабіна. Хацела запытацца яго, што з вуліца стаялася, але не пасьпела. Хлапец растлумачыў сам:

— Цяпер гэта вуліца 25-га Сакавіка! — Голос малога гучуў задзёрыста, нібыта ён выклікаў на спрэчку.

Сабіна зь цікаўнасцю паглядзела на яго. Звычайні хлапчук, якія болей за

БЕЛАРУСКАЯ ДУМКА

коўзкім абледзянелым пэроне, на прапахлым карболаўкай вакзале, Сабіна адчула сябе прыгнобленай, скаванай. Усё, усё навокала выдавалася ёй нерэальным, як цяжкі сон. Размова з хлапцом аббудзіла яе. “Я ў Беларусі... Я дабралася да Менску... Я дома...” — радасна думала яна. Нават пазыней, калі ўшла горадам, працягвала ўсыміхаца, успамінаюча хлапчика. “Малы, а разважае, як сталы. Такі пераконаны, станоўкі...” И ёй самой бязъмерна хацела ся назпраўды стацца такой адданай, ведаць і любіць Менск, як любіць яго Максім і, відаць, гэты хлапец.

Чым бліжэй Сабіна падыходзіла да цэнтру, тым большае разбурэньне спатыкала яе. Ад кварталу, дзе спадзявалася яна знайсьці дом паводле адрысу з блёкноту юнака, засталіся адны руіны. Трэба было ѹсьці шукаць Доўгабродскую вуліцу. Успыла палохаючая думка: “А што, калі і Максімава хата звышчаная, куды я сёняня дзенуся?” И тут-же заспакоіла сябе: “Хтось пусьціць у хату.”

“Хтось пусьціць.” У гэтым ня было сумніву. Праз усю дарогу ад Валаванава Сабіна мела ад людзей спагаду ѹ помач. Два дні жыла ў хаце Валіных дзеда й бабы. Цесна было ѿ іх: свае дзецы, кучка дзяцей пагарэльцаў... Цесна ѹ голадна, а старыя пакідалі яе ѿ сябе да вясны, раілі перачакаць халады ў Смаленску.

Смаленск... Сабіна ведае, што калі будзе жыць, ніколі не забудзеца на гэты дашчэнту зруйнаваны горад. Калі ти першы раз зь цежароўкі ўгледзяла ягоныя спрадвечныя сыцены, ягоныя глыбока зас্লеняныя, белыя, чыстыя ў зіхаценыні сонца руіны, яе уразіла нязнанае казачнае хараство. Здавалася, яя бомбы й гарматы звышчылі горад, а час. И дзесь у палацы сып'ці зачарараваная князёўна. Прачнеша яна, прачнеша горад, ажыве, зашуміць ізноў жыцьцём... Праўда, калі яна ўчарайшым раннем съпяшлася на цягнік, пачуцьцё казачнай зынікля бясьследна. Над спустошаным горадам нізка вісела хмурае неба, зацягнутае сыніковымі хмарамі. Груды зруйнаваных камяніцаў наводзілі толькі страх, ад іх дыхала магільным холадам.

Магільным холадам дыхала ѹ ад Менскіх руінаў. Каб хутчэй мінуць іх, Сабіна прыскорыла крокі. Дайшла да Доўгабродской, але ѹ тут пачатак вуліцы быў завалены руінамі камяніцай. Уздыхнула лягчэй, калі далей, побач абарэльных комінаў, убачыла цэлья, някранутыя разбурэньнем дамы.

Нумар Максімавай хаты Сабіна добра памятала. Ідуцы ўздоўж вуліцы, яна пільна ўглядзалася, каб не прапусціць яго. Нарэшце, амаль пры канцы Доўгабродской, у глыбіні двара, абароджанага нізкімі плотамі, знайшла яна хату, яку шукала. Няспаленая! Сцежка да вуліцы да ганку прачышчаная, з ганку прыбранны сынег. И вокни цэлья, а на іх із сярэдзіны съвеццаць белыя карункавыя фіранкі.

“Выглядае, у хаце жывуць... Му ў Максім ужо дома? Скажа, дзе-ж ты ѿ дарозе так доўга затрымалася? Я на цябе зачакаўся...” Мары пра Максіма быў неверагодны, і ѹсё-ж яны адразу выклікалі ѿсьмешку лятуценіем на змораным твары Сабіны. З узнятымі надзеямі яна закроўчыла праз двор да ганку.

Дзіверы Сабіне адчыніла кабета. Высокая, зграбная, у

блакітным аксамітным шляфроку, які гладка прыстываў да тонкага стану ѹ мяккімі складкамі спадаў уніз, амаль да саме падлогі. Было надзвычайна прыгожым злучэннем блакітнага аксаміту ѹ патоку ільніных валасоў навакола єнага твару ѹ шы. И твар плястычны, скульптурны, скора ясная, воны вялікія, сінія ѹ вельмі бліскучыя. Такое прыграство, такія зыркія фарбы Сабіна бачыла толькі на сцэне тэатру ці на малюнках у кніжках із казкамі.

— Адрыс гэтае хаты мне даў Максім Назарэвіч, — падчала яна нясьмела.

— Максім, мой сын! — выгукнула кабета ѹ прыціснула рукі да сэрца, нібы хацела съцішыць хваляваньне, якое ахапіла яе пры імені сына.

“Як маці яго моцна любіць!” — падумала Сабіна ѹ сказала:

— Не хвалюцеся, Максім здаровы. Зусім нядаўна я бачыла яго. Ён зьбіраўся ѹсьці ў Менск.

— Максім, мой Максім жывы, мой Максім прыйдзе да хаты, Максім, — паўтарыла маці голасам, насычаным бязъмежнай пяшчотай. — Вашая вестка — найвялікшая радасць для мяне. Дзякую, вялікае дзякую вам...

Яна абняла Сабіну, прытуліла да сябе, пацалавала.

— Што-ж мы стаем на марозе, заходзьце да мяне. Раскажэце ѿсё, ѿсё падрабязна. Дзе вы бачылі Максіма, што ѿн казаў...

Узяўшы Сабіну за руку, яна павяла яе ѿ сярэдзіну хаты.

— Да вайны мы займалі ѿвесь гэты дом. У нас было трох пакоў. Цяпер так шмат у горадзе звышчана дамоў, людзям няма куды дзяўцацца... Мне пакінулі ѿсяго адзін пакой. Няўтульна, цесна, цяжка жыць у бітком набітым людзьмі доме, — скардзілася Сабіне Максімава маці, пакуль яны ўшли калідорам.

“Ці не папярэджвае гэта яна мяне, што я не павінна ѿ ёй затрымлівацца? Мо прыдзецца мне ѹсьці шукаць іншага прытулку?” — падумала Сабіна.

Пакой быў вялікі, шчыльна застаўлены. Цесна адно да аднаго стаялі піяна, пісмовы стол, шырокія шафы, поўныя кніжак, зялёная плюшовая канапа, вялікі ложак із бліскучымі нікелявымі съпінкамі. На съценках з гары да низу партрэты.

— Гэта ѿсё вашыя партрэты? — запыталася Сабіна.

— Мае, у розных ролях.

— Якая вы прыгожая! — вырвалася ѿ Сабіны.

Твар Максімавай маці заружавеўся ѿ задаволеніні. Настой адразу ўзняўся. Перад самаю вайною яе пакінуў трэці муж, мастак Таўчынскі. Першы раз у жыцьці не яна, а яе пакінулі. Аднак на людзях яна хадзіла з высока ѿзьнітай галавою... И ѿсё-ж на гастролі пaeхаць ня здолела. Захварэла. Бяз мужа, бяз сыноў, бяз тэатру, без гледачоў яна чулася ѿсімі забытай, нікому непатрэбнай. Ей, прызычнай да публікі, да ўвагі, адзіночтва нязноснае. Нясхованае захапленьне Сабіны — гаючae зельве. Яно прыйшло начас. Артыстка Вера Рымша прыдбала гледача. Заставалася адно: заніць месца ѿ цэнтры сцэны, шырокі разгарнуць крылы свайго таленту, выканаць адпаведную ролю.

У той дзень два разы над Менскам працягла стагнала

БЕЛАРУСКАЯ ДУМКА

паветраная трывога, стракатала рэха кулямётных стрэлаў, хату калыхалі блізкія выбухі. Але ѿсё гэта не затрымлівала ѿварі Сабіны: ѿсё зацьміла сабою маці Максіма. Кожна дробязь пра сына, кожная дэталь ягонае сустрэчы із Сабіна цікавіла яе. Из съязамі на вачох слухала ѹ сумную гісторыю лёсу адзінокага дзіцяці, закінутага на чужыну. Пачуўшы ѹмя Дарашэвіча, яна ѿзнялася з канапы, дзе сядзела побач Сабіны, падышла да съціны ля пісъмовага стала, паказала рукою на адзін із сваіх партрэтаў:

— Гэта праца Фларыяна Дарашэвіча.

— Фларыян?... — толькі ѹ здолела вымавіць Сабіна. Яна глядзела, не адрываючыся, на партрэт маладой прыгажуні ѿ нацыянальным строем. И ўжо потым дадала: — Дзядзька Сыцепановіч называў майго тату Фларыянам.

— Я памятаю, як аднойчы спаткалася із Дарашэвічам на сквэры каля тэатру. Зь ім была жонка. На руках ён нёс малую, сваю дачку.

— Мо... гэта... была я? — запыталася Сабіна. Вусны ёйныя дрыжэлі, здавалася, што яна вось-вось заплача.

— Супакойцеся, даражэнская. Я дапамагу вам знайсьці сълед вашае сям'і, дапамагу знайсьці людзей, якія блізка ведалі Дарашэвічу. Толькі сёньня мы з вамі нікуды ня пойдзем. Вы мусіце адпачыць, адагрэцца з далёкае дарогі.

Лірычны голас, мяккасць сініх вачэй, спагада, клопат зачароўвалі, агортвалі хваляй цяплыні ѿ даверу ѿсю істоту Сабіны.

— Як нязвичайна! — дзівілася яна. — Яшчэ нядаўна я ня ведала ні вас, ні Максіма. А цяпер мне здаецца, што я ведала ѿсё маё жыцьцё. Усё, што кажаце вы, што казаў Максім, так блізка мне, так кранае мяне, як нішто не кранала мяне перад тым у жыцьці...

І на гэта ѿ Максімавай маці знайшоўся патрэбны для сэрца Сабіны адказ:

— Даёцца маё, падстала ѿ нас з вамі ѿ гэтым адна: мы належым да аднас нацыянальнае сям'і, мы — беларусы.

— Паверце, — усьцешылася Сабіна, — тое саме казаў мне і Максім. Толькі адразу я не магла ахапіць глыбіні значэння ягоных слоў. Я проста думала, што я... — Сабіна запінулася, падшукваючы слова.

— Закаханая ѿ Максіма, — падказала ѿсё Максімава маці, — а таму, ѿсё, што ён кажа, вам падабаеца?

— Бадай што гэта праўда, — даверылася Сабіна.

— Колькі вам гадоў?

— 14-га снегня споўнілася двадцать.

— Што вы скончылі?

— Сямігодку й двухгадовыя настаўніцкія курсы.

— Вам трэба ѿсіць вучыцца далей.

— При першай мажлівасці я пайду. Я хачу ведаць ѿсё пра сваю бацькіўшчыну: нашую гісторыю, наших гэроў, наших паэтў... Так шмат речай я ня ведаю!

— Каб разумець ѿсё, пра што гаворыць Максім? — жартайліва запыталася маці.

У знак згоды Сабіна кінула галавою, а ейныя вусны склаліся ѿ шчасливую ѿсьмешку.

— Вы вычулі правільныя шляхі. Максім... Максім такі, як ягоны бацька. Ён будзе кахаць толькі ту юнчыну,

якая будзе ѹсьці Ѷ ім, думаць зь ім аднымі думкамі, глядзець зь ім на съвет аднымі вачыма.

Яна замоўкла. Калі загаварыла ѹ, голас ёйны гучэй болем:

— Але ѿ жыцьці здараеца ѹ так, што жанчына мае мары, свае жаданыні, свае імкненыні, далёкія ад мужавых. Калі муж ня хоча пагадзіцца зь імі, ствараючы ўмовы сямейнае трагедыі... У сваёй сям'і жанчына чуеца адзінокай, чужкой... Тады яна шукае разуменыня сябе пазам'ю... Нажаль, дзецы прыймаюць удзел у гэтай трагэдыі... — Зынчэўку яна звярнулася да Сабіны: — Вы зразумелі, што я гавару пра сваю сям'ю?

— Так.

— Вы спатыкаліся з Максімам. Я чула, ён успамінаў Беларусь, бацьку... А ці прыгадаў ён хоць раз у размове з вамі мяне, сваю маці?

Пытанье было нечаканым. У памяці адразу паўсталі нядобрыя слова Максіма пра маці. Іх Сабіна не могла пайтaryць. І разам з тым, калі чалавек адкрывае перад табою раны свайго сэрца, здавалася нясумленным хлусіць. Сабіна маўчала.

Максімава маці ня зводзіла вачэй зь яе. Чакала на адказ.

— Прыйгадаў, — нарэшце, вымушаная была сказаць Сабіна.

— Як?

— Даючы адрас свае хаты, казаў, што вы, мажліва, падехалі на гастролі...

Адказ прагучэў няўкладна, фальшыва. Ня ціжка было здагадацца, што Максім казаў што такое, пра што Сабіна ўважала за лепшое прамаўчаць.

— Максім — мой старэйшы сын. Сын, які ѿ праўду бачыў толькі ѿ бацькі. Для бацькі — ѿсё: любасць, зразуменіне... Для мяне — абыякавасць і холад. Ён пакінуў хату пры першай нагодзе, сам пайшоў на выгнанье да бацькі ѿ не вярнуўся, калі той там памёр. Не вярнуўся, бо не хацеў спатыкацца са мною... — Роспач рабіла голас маці ледзь чутным, мёртвым: — Аднойчы Максім сказаў пра мяне, што я эгаістка...

Спачуванье Сабіны расло з кожнаю хвілінаю. Ёй так хацела сцечыць нешчасливую маці. Яна прыпомніла сваю вострую разм

БЕЛАРУСКАЯ ДУМКА

— Не зразумейце мяне блага, Сабіна. Максім — чулы, наядзвычайны сын. Я ганаруся ім.

Увечары, калі вокны былі завешаныя цёмнымі шторамі, а над столом запаленая лямпа, яна прынесла ѹ паклала перад Сабінаю "Сямейны альбом". Сабіна гаратала альбом і доўга не магла адводзіць вачэй ад фатаграфіяў, на якіх пазнавала Максіма. На аднай зь іх у белым строі, зь вясёлым тварам хлапчук гадоў чатырох. Ён на кані, а вакол яго цацкі.

— Гэта Максім?

— Не, Вадзім у дзень народзінаў. Ён зь дзяцінства ѹ мяне такі хітрун і дыплямат. Далёка пойдзе ѹ жыцьці, бо з кожнага пекла здолыны знайсці выйсьце ѹ... галоўнае, апраўдацца, — із замілаваньнем гаварыла маці і радасна съмнялася.

Сабіна слухала яе ѹ ізноў бачыла перад вачыма забітага юнака на школьнім двары. Вострая хвала спачуваньня залівала ейнае сэрца, шаптала: "Ты ніколі не пабачыш яго болей."

У канцы студзеня Сабіна ўжо мела весткі ад крэўных з Вільні. Да стала ѹ пропуск ехаць туды цягніком. Спачатку вагалася. "Ці ехаць? Ці дачакаща Максіма?" Жаданье пабачыць цётку, родную сястру бацькі, пабачыць сваіх стрычных братоў і сёстраў, пераважала. Пастанавіла ехаць, але хутка вярнуцца назад у Менск.

28-га чэрвеня 1944 году. Цягнік марудна рушыўся ѹ кірунку Баранавічаў, куды зь Менску вяртаўся Максім, дэлегат 2-га Усебеларускага Кангрэсу. Раз-пораз стаялі ѹ полі, доўга затрымліваліся на станцыях. Падарожжа, якое звычайна трывала колькі гадзінаў, выглядала, забярэ цэлы дзень.

У вагоне задуха. Летнім днём убранные афіцэра Беларускага Краёва Абарони загарачае. Максім выцер зы лба наsatкай пот, расшпіліў каўнер. "Хоць-бы хутчэй даехаць", — падумай ён. Але тут, бы знарок, цягнік стаў ізноў. Людзі кінуліся да вокнаў і дэзвярэй. Загучэлі трывожныя галасы:

— Рэйкі разбураныя? Міна? Партызаны? Самалёты лятуць?...

— Я не баюся съмерці, — сказаў хлапец, які, як і Максім, застаўся сядзець на месцы.

Хлапец не глядзеў на Максіма, ціхі голас гучэй задуменна. Максіму спачатку здалося, што хлапец гаворыць сам да сябе.

— Перастаў баяцца съмерці, калі пабачыў забітай маці, — працягваў ён. — Магла памерці яна, магу памерці ѹ я,

— Хто забіў тваю маці? Немцы?

— Не, партызаны. Яны шалённыя ня меней ад немцаў...

Такі адказ ня зьдзівіў Максіма. Забівалі людзей і тыя, і другія. За кожную няўдачу немцаў, за кожную няўдачу партызанаў плацілі жыцьцём людзі. Пэўна, лягчэй было спаганіць злосць на безабаронным чалавеку. Хто больш нялюдзкі — немцы ці партызаны? Адноўкавы! У гэтым Максім быў цвёрда перакананы.

— Чаму яны забілі яе?

— Хіба я ведаю? Бачыце, я ѹ маці — старэйши. Калі пайшоў вучыцца ѹ сэмінарью, яна ўзяла на дапамогу ѹ гаспадарцы палоннага. Сёстры мае малыя, а тата памёр гады тры таму... Летась партызаны загадалі палоннаму ѹ ѹ іх у лес. Ён не схачеў. Узяў ды паехаў на працу ѹ Нямеччыну... Кожны пытаецца мяне: чаму забілі? — Хлапец павярнуўся ѹ сім тварам да Максіма і глядзеў яму прости ѹ вочы, нібы дзівячыся сам і шукаючы адказу — чаму? — Чаму яны да крыві съцебанулі пугаю па сястрычках, калі тыя пабеглі за возам, просячы не забіраць маці?.. Чаму яны не забілі маці адразу, а пасеклі яе шаблямі ды кінулі за вёскаю на беразе Нёмана? Чаму?..

Хлапец змоўк. Апусціў галаву, склаваў вочы ад Максіма, бо, відаць, саромеўся сълёзай, якія набеглі на іх. Каб дашаць магчымасць яму самому прыйсці да сябе, супакоіца, Максім узняўся, падышоў да вакна. Пад'яжджалі да Гарадзей. Міналі зынішчаныя агнём сядзібы.

— А нашыя Ярэмічы палілі трывы разы. Спачатку немцы, а тады партызаны.

Максім павярнуўся на голас. Побач яго ізноў быў юнак і глядзеў у вакно.

— Хто-ж дапаліў за трэцім разам?

— Партызаны. Гэтаю вясною, у Лазаравую суботу. Мы глядзелі з Турца, як нашае мястечка пальхала ѹюю ноч.

Максім слухаў хлапца з цяжкім сэрцам. Неаднойчай сам ѿн глядзеў на злавесную дрыготкую чырвань на цёмным небасхіле. Калі паклікалі ѹ войска Беларускага Краёва Абароны, адразу пайшоў. І не шкадаваў. Чистыя бескарыслівія пачуцьці панавалі над ім. Ён верыў, што служыць бацькаўшчыне.

Вечарэла. Сонца скілілася на заход, залаціла верхавіны дрэваў. Цягнік стаў, нібы прытаўся, у лесе. Настала цішыня. Ціха ѹ лесе, ціха ѹ небе. Ціха, як перад навальніцай.

Максім разам зь іншымі выскачыў із цягніка. Да Баранавічаў зусім недалека. Ісці на пяхоту ці застасцца? Кажуць, учора два разы бамбардавалі вакзал. Выглядае, у горадзе трывога, чакаючы на самалёты. Гэты ѹ цягніку ня варта сядзець. У лесе ці ѹ жыцце лягчэй скаваца ад бомбай. Людзі меркавалі ѹ паступова пачалі разыходзіцца ѹ розныя бакі.

Пайшоў і Максім. Тут, недалёка ад чыгункі, на хутары жывуць бацькі ягонага сябры па войску. Яго цягне зайсьці да гэтых людзей ня толькі каб перачакаць небяспеку. Яго цягнік туды падынанье пабачыць Алену, шэравакую з доўгімі чорнымі косамі, вясёлую сяброўку.

Сабіна ѹ Алену. Яны зусім непадобныя адна да аднае. Летась, калі ѿн вярнуўся ѹ Менск, ад маці шмат даведаўся пра Сабіну. Сабіна ѹ Вільні выйшла замуж. Ажыў вобраз мілае сэрцу дзяўчыны. Сьветлае прыгастство яе, такое іншае ад другіх, такое блізкае адразу, там, далёка ад бацькаўшчыны, назаўсёды пакінула цёплы сълед у ягонай душы. Думка, што яна пайшла замуж, прыносіла сум. Яму здавалася, што ѿн ніколі нікога ня будзе такіхахаць, якія хадзяць Сабіну... Сабіна расказала маці пра забітага юнака. І хоць ні ѿн, ні маці не хацелі верыць, што то быў Вадзім, лёс брата глыбока непакоіў.

БЕЛАРУСКАЯ ДУМКА

Забрала паўгадзіны часу дайсыці да хутара. Каля хутара знаёмае поле з аўсом і жытам. Вузкая съцежка пратаптаная да самага саду сядзібы. Максім сарваў некалькі каласоў, ачысьціў іх на далоні ад асцюкоў, пакаштаваў мяккія нясыпелыя зярніты. Апошнім часам ѿн нямала пахадзіў па гэтай съцежцы. Амаль заўсёды Алена чакала на яго ѹ садзе. "Які ты шчаслівы!" — зайдзросціла яна яму, калі даведалася, што ѿн едзе па Кангрэс. — Такі вялікі гістарычны момант у жыцьці нашае наццы, і ты — удзельнік!" Налёўна, і сёньня яна будзе бегчы яму наслустрася, яшчэ здалёк працягваць да яго ѹ прывітаныні рукі, весела жартаваць: "Спадару дэлегат, ты павінен мне ѿсё, ѿсё расказаць!"

Вясёлкавымі колерамі роіліся радасныя думкі. Максім забыўся на небяспеку, што ѿ тыя дні падсыцерагала на кожным кроку. У садзе ѿн ўгледзеў рулі стрэльбы, накіраванай на яго з-за дрэва. Нават не насыцеражаўся, калі з хаты данеслася рэха мужчынскіх галасоў і рогат.

Збоку штось грукнула аб зямлю, пачуўся прыглушены крык:

— Ни ѹдзі далей!.. У хаце цябе заб'юць!..

Максім павярнуўся на крык. Твар у твар спаткаўся з Вадзімам. Той, зяніслены, зъблізіўся, стаяў, абапёршыся на камель густое прысадзістое яблыні. Буйныя кроплі поту блішчэлі з-пад казырка вайсковага шапкі. Стрэльба ляжала ля ягоных ног. Рукі дрыжэлі.

— Праз памылку я ледзь не забіў цябе.

— Што ты тут робиш?

— Ледзь не забіў брата, прыняў за сына гаспадара...
— разгублены, зрывістым голасам казаў Вадзім.

— Дзе гаспадар? Хто ѹ хаце?

— Ня крчы! Адзін із тузиам хлапцоў усёроўна ня справіўся...
Ня слухаючы болей яго, Максім кінуўся наперад, у бок хаты. Вадзім у імгненіе згубіў зянісленую позу, дрыжыўся некаторы час заставалася ля телефона, слухала Міхалевіча, адказавала яму, пазней не магла прыпомніць свае размовы з ім. Усё засланілі сабою два страшныя слова — Максім памёр...

Ашаламляючыя, неймаверныя слова. Ні сэрца, ні разум Сабіны не маглі адразу ўсьведаміць іх. І хация яна яшчэ некаторы час заставалася ля телефона, слухала Міхалевіча, адказавала яму, пазней не магла прыпомніць свае размовы з ім. Усё засланілі сабою два страшныя слова — Максім памёр...

Ня менш узрушаным чуўся ѹ той дзень і Вадзім. Толькі дзесь а дзясятай гадзіне вечара вярнуўся ѿн да сябе ѹ гатэль.

— Маеш шчасльце, што мае хлапцы займелі нагоду падсілкавацца, заселі ѹ хаце ѹ што я, а нікто іншы, стаў збору саду на варту... Ведаю, мяне палічыш нявартым падзякі. Падзякую хаця свой шчаслівы лёс...

Максім маўчай.

— Пойдзем туды, — паказаў Вадзім рукою на зарасьнік у канцы саду, — павітаемся пабрацку. Табе варту, пакуль я позна, перайсыці на наш бок. Пойдзем, памяркуем...
Максім маўчай. Праз усю вайну пасъля спатканья ѿ Міхалевіча яго не пакідалі думкі пра Вадзіма. Увесь час ѿн як-бы адчуваў прысутніць брата ля сябе, вёў з ім размовы. Ён верыў, што ягоны брат ня можа стацца чужынкам яму, стацца ворагам для свайго народу. Ён моцна хацеў ізноў спаткацца з ім... Але ѿ гэтых момантаў зразумеў, што паміж ім і братам легла глыбокае прадоньне.

"Што сказаць Вадзіму? Што сказаць, каб перакінуць мост праз прадоньне? Каб дапамагчы брату вярнуцца да сваіх?" Максім не знаходзіў адпаведных словаў і нават ня меў пэўнасці, што аднойчы знайдзе іх. Моўчкі ѿн пайшоў у працілеглы ад зарасьніку бок.

— Куды ты?..
Максім ішоў не агляджаючыся.

6

Улетку 1944 году Сабіна, разам із сваім мужам, пайшла на Захад. Яна ведала, што Максім застаўся. У вольны сьвет даходзілі весткі пра дзікі тэрор, што накаціўся, захлісну і перад тым ужо змучаную, акрываўленую Беларусь. Пэўна, Максім сядр тых, хто ня мог згадзіцца на работства для свае зямлі. Які лёс яго напаткаў? На гэтае пытаныне Сабіна ня мела адказу. І тады спатканыне із не-знаёмцам, так падобным да Максіма

Пытаныне, хто прыняхджаў да Міхалевіча, ня выходзіла з галавы Сабіны ўвеселі вечар. Перад вачыма неадступна маячыў стрыманы насыцерожаны твар. "Ці гэта толькі маё выабражэнне, ці сёньня я запраўды бачыла Максіма? Колькі гадоў мінула, як мы былі разам у Рославе? Амаль 19-ц. Ранейшага Максіма ня можа быць", — з сумам думала Сабіна. Пра Вадзіма яна нават і ня ўспомніла, бо ўважала яго забітым.

Да мяне прыняхджаў Вадзім Назарэвіч, — адказаў праз тэлефон Сабіне Міхалевіч, калі яна пасъля канцэрту пазванила яму.

Сабіна з палёгкай ўздыхнула:

— А я прыняла яго за Максіма...

Міхалевіч перайсіў яе:

— Максім памёр...

Ашаламляючыя, неймаверныя слова. Ні сэрца, ні разум Сабіны не маглі адразу ўсьведаміць іх. І хация яна яшчэ некаторы час заставалася ля телефона, слухала Міхалевіча, адказавала яму, пазней не магла прыпомніць свае размовы з ім. Усё засланілі сабою два страшныя слова — Максім памёр...

Ня менш узрушаным чуўся ѹ той дзень і Вадзім. Толькі дзесь а дзясятай гадзіне вечара вярнуўся ѿн да сябе ѹ гатэль. Зъ ім засталіся цёпляя ўспаміны дзяцінства, давер, павага. Да тых, з кім ѿн працаваў, ні даверу ні павагі ѿн ня меў. Ад яго не хаваліся. Ён ведаў іхныя мэты, іхныя мэтыады. І паступова ѿ ягонымі сэрцы зъбіралася, расла ненавісць да тых, чыю волю ѿн выконваў. Апошнія гады ўсё часціцца ѹ часціцца прыходзілі бяссонныя ночы, а з імі хві-

БЕЛАРУСКАЯ ДУМКА

ліны самааналізу й болю, нясьцерпнага болю незадавленыня сабою...

З працілелага боку пляца перад гатэлем, на царкоўнай вежы, павольна прабіла 11 гадзінаў. Заўтра а дзявятай рана ён павінен быць на аэрадроме, ляцець на Канаду. Пара была класціца спаць, але Вадзім прадчуваў, што сёньня не засыне. Прабаваў чытаць газету. Ня чыталася Апусціць яе на калены йне зауважыў, не падняў, калі гэта ссунулася побач крэсла на падлогу.

Думкі ягоныя вярнуліся да сёньняшняга здарэння. Ён не сумніваўся, што Міхалевіч не пажадаў спаткаца зь ім. Унікнуў яго. Калі Сабіна запытаеца, ці не Максім гэта прыядждаў, той напэўна адкажа: "Гэта не Максім, гэта брат ягоны — рэнегат Вадзім."

"Я, відаць, народжаны, каб мною пагарджалі, — з горыччу думаў Вадзім. — Але-ж сярод тых, для каго ты працуеш, ты патрэбны, табе даручаюць адказныя заданні... Гэта ня істотна, мяне толькі выкарыстоўваюць. Я нікога ня маю блізкага сярод іх. Чаму? Таму, што я жыву хлусьней. Я ня веру ў тое, што раблю... І гэта найбольш ганебна! Так сказаў-бы Максім."

Максім... Ён памёр маладым. У памяці Вадзіма брат застаўся сымбалем усяго таго, што ў дзяцінстве бацька навучалаць за лепшае: праудзівасыці, чуласыці, съмелясыці... Кахала Максіма Сабіна? Праз гады не забылася на яго? Вадзім прыгодаў, што чуў пра Сабіну ад маці, чуў ейнае ѹмія ад Максіма ў Малаяраслаўцы. "Сардечная дзяўчына", — назваў яе брат... Каб ён мог расказаць Сабіне, як памёр Максім. Як у туу страшную ноч, разам з Максімам, памерла частка ѹ яго, Вадзіма, памерла надзея знайсці шлях да сваіх...

Чым больш ён думаў пра Сабіну, тым больш расло жаданыне пабачыць яе. Яму здавалася, што трэба цяпер, не адкладаючи, пакінуць гатэль, ісьці туды... Перад ім паўсталі ціхая цяністая вуліца, шырокі траўнік перад белым двухпавярховым домам, тэрраса зь белымі круглымі калёнамі, а на ёй ветлівая кабета. Ён раскажа єй усё... Раскажа так, як расказаў-бы самому Максіму... Яна зразумее, як нясьцерпна цяжка жыць паміж двух варожых съветаў, як цяжка хаваць ад усіх у сабе канфлікт, які разьдзірае сэрца...

Быццам у сyne, ён узыняўся, пераступіў газету, што ляжала на падлозе, падыйшоў да дзвярэй, адчыніў іх і не зачыніўши за сабою, пайшоў па цымянам калідору, па шырокіх мармуровых сходах, засланых чырвоным дываном, уніз, праз вестыбюль, на вуліцу.

На вуліцы апрытомнеў. Цэнтар вялікага гораду ніколі ня сьпіць. Пляц і вуліцы, што адыхадзілі ўва ўсе бакі ад яго, съвіціліся агнімі. Калі гатэлю, чакаючы на пасажыраў, стаяла радоўка жоўтых таксі. На небаскробах абапал пляцу ў цёмным вясновым небе мігацелі вясёлкі нэонавых рэкламаў. З кіна, што на рагу вуліцы, разыходзіўся пасыяя апошняга сэансу на тоўсту людзей. Шумлівая, вясёлая група хлапцоў з дзяўчатамі аблінула Вадзіма. Іх было шасцёх, яны разам... А ён адзін, чужы ўсім. У ягоным жыцці, па съмерці брата, няма з кім перакінуцца шчырым словам, няма каму даверыцца, няма з кім парайца...

Яшчэ больш прыгнечаным Вадзім вярнуўся ў гатэль. Дзъверы з пакою стаялі рашчыненымі. На момант ён затрымаўся ў парозе, углядаючы, ці гэта ягоны пакой. На стале гарэла высокая стаячая лямпа. Цёмназялённая застка не прапускала съвітла па бакох. Съвітло падала на паверхню стала, на сыпінку мяккага крэсла. Цяпер толькі ён зауважыў, што, адыходзячы, забыўся на свой партфель. Той ляжаў на стале ў коле съвітла, на самым відным месцы. Іншым разам ён кінуўся-б перагледзець, ці не пакраўдзена што з партфелю, ці ня кранутыя паперы, ці ўсё на месцы. Але цяпер, апатычны, абыякавы да ўсяго, ён ізноў апусціўся на крэсла.

І зноў яго апанавала дзіўнае, нерэальнае пачуцьцё. Ён забыўся на Амэрыку. Бачыў сябе ў Менску ў восень 1946 году. Ён добра ведаў свой родны горад, але першы раз у жыцці глядзеў на яго іншымі вачыма. Параўноўваў...

Канец вайны засыціг Вадзіма ў войску на Захадаім фронце, у Нямеччыне. І тады яму здалося, што нідзе ў гародох і сёлах Эўропы, таксама перацярпеўших пакуты вайны, не наглядаў ён такой безнадзейнай апушчанасці. Уздоўж вуліцаў ўсё яшчэ грамадзіліся струшчаныя руіны будоўляў. Ня менш, а хіба больш струшчанымі, прыдушаннымі духова ѹ фізычна выглядалі людзі. "Дзе Максім?" — пытаўся ён у маці. Тая ня ведала.

Неяк праз тыдні два пасыяя ягонага звароту, імглістым лістападаўскім раннем Вадзіма на вуліцы затрымала кабета:

— Максім моцна хворы.

— Пра каго вы гаворыце? — халодна запытаўся Вадзім, падазраючы, што яго правяраюць, хочуць выкрыць ягоную сувязь із братам.

— Пра вашага брата.

— Хто паслаў вас да мяне?

— Сам Максім. Я баялася ісьці па вас, ён настояў.

— Хто вы?

— Алена, Максімава жонка.

Вадзім працягваў слухаць зь недаверам:

— Чаму пра Максіма нічога ня ведае маці?

— Зразумейце, — захвалявалася Алена, — у Максіма асаблівія аbstавіны. Ён прыйшоў зь лесу. У яго няма ні паштарту, ні прыліскі тут у горадзе. Мы тут толькі таму, што Максім хварэе на тыфус. Яму патрэбныя лекі, а ў Менску ёсць лекар — наш сябра...

— Дайце мне ваш адрыс.

— Вы ня пойдзеце цяпер са мною?

— Не. Мажліва, я приду пазней.

Яна назвала яму вуліцу ѹ нумар дому. Пайшла.

Да саме начы Вадзім вагаўся, ці паверыць. Ён перадумыў кожную дзяцаль размовы з маладой кабетай, успомніў вялікія праудзівія вочы, налітыя вільготнай усхаўлёнаванасцю... Паверыў. Паверыў, што жанчына гаварыла праўду, што Максім тут, што Максім моцна хворы, напраўду кікаў яго. Што-б ні здарылася, ён мусіць ісьці да брата, мусіць пабачыцца зь ім...

Ён амаль бег па цёмных неасветленых вуліцах. Стогнам адбівалася рэха ягоных кроکаў у чорных закутках руінаў. Толкі-б не спазніцца, толкі-б застаць Максіма ўжывых

БЕЛАРУСКАЯ ДУМКА

—стагнала Вадзімава сэрца.

Сама Алена адчыніла яму дзъверы й засталася стаяць на парозе, не запрашачы яго заходзіць. У калідор за ёю падала цымянае съвітло з другога пакою. Вадзім ня бачыў выразу ейнага твару, а толькі абрывы узынятае да яго галавы з дайгімі косамі, закручанымі каронаю.

— На вас чакаў жывы Максім. Мёртваму вы непатрэбныя, — сказала яна ѹ зачыніла перад ім дзъверы.

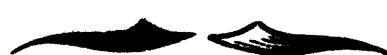
Алена вымавіла словаў ціха. Вадзім не сумніваўся, што

нікто, апрача яго, не пачуў іх. Але словаў вырваліся зь ейных грудзей зь вялікай сілай і зь бязылігасным асудам. Яны ўдарылі па ім, пакінулі на ўсё жыццё рану.

Ён спазніўся.

"А цяпер? Ці ёсьць яшчэ ў мяне час? Ці не запозна?" — пытаўся сябе Вадзім.

Назаўтра радыё і тэлебачаньне паведамілі, што яшчэ адзін савецкі дыплямат папрасіў азыю.

Mixas Kavyl

Бэнгалія

Беларусь — твая сястра,
І сястру тваю, Бэнгалія,
Бог нядоляй пакараў.

Бэнгалія,
Бэнгалія...
Ты парвала ланцугі.
А сястры тваёй, Бэнгалія,
Сэрца съяў ланцуг тугі.

Бэнгалія,
Бэнгалія...
Не съяшы ў чырвоны "рай",
Дзе пакутуе, Бэнгалія,
Беларусь, твая сястра.

Бэнгалія,
Бэнгалія...
Ня румянь пажоўклы твар.
Няма розыніцы, Бэнгалія,
Душыць хан, ці камісар.

Бэнгалія,
Бэнгалія...
Ланцуг "расейскі" не парвеш.
Калі згінеш як Бэнгалія,
Не ўратуе хвосьцік "дэш".

25 сакавіка 1972 г.

* Сярг. Астрэйка

ДУМЫ УЛАДЗІМІРА БРАХУНА

Нібы тэлеграфны слуп, гудзе новая Тэхніка — “Тэлепат”. Бліскаюць агенчыкі: зялёны, жоўты, чырвоны... Націску пальцам на зялёны гузік — гу-гу-гу... Націску на жоўты — гу-гу-гу... I на белым — тое самае.

“Каб ты правалілася, такая Тэхніка!” — ня вытрымліваюць мае ізвры. Махнуў рукою і павярнуўся, каб ісьці.

— Чаго ты лаешся? — пытае Тэхніка. — Што ты жадаеш?

— Я жадаю ведаць, што думае адзін савецкі брахунок...

— Імя і прозвішча брахунка?

— Уладзімер Брахун.

— Адрыс?

— Мінск — ГСП, Ленінскі праспект, 447, БССР (Расея). Гул, трэск, шыпеньне... Гаснуць агенчыкі зялёны, жоўты... Бліскае чырвоны.

— Маеш таварыша Брахуна, — кажа Тэхніка. — Слухай і глядзі.

Засвяціўся невялічкі экран. Паляцелі зьнізу ўгару цені - съцені. Раптам яны спыніліся, скрыжаваліся, стварыліся чорная пляма. Пляма спаквала расплылася, вылупілася спачатку лысіна, а пасля — і ўся галава з казылінай бародкай Леніна. Цені - съцені шаснулі зълева направа, Ільліч паплыў угару, а на яго месца выплыла другая пляма, з якой вылазіла нешта падобнае і на чалавека, і на гарулу...

— Таварыш Брахун, — кажа “тэлепат”.

Прыглядаюся, прыглядаюся, каб хоць штось чалавече на тым Брахуну пабачыць, але і акуляры не дапамагаюць: пляма, нікчэмнасці — і думкі нікчэмныя. Вось яны, запісаныя новай Тэхнікай:

“Злосць мяне ажно за жывот хапае. Усе людзі, як людзі: адпрацавалі свае гадзіны і кыш у камыш — хто да жонкі, хто да мамкі. А мне — ні туды, ні сюды: сядзі, як дурань, над машынкай, ціскай адным пальцам на літары, выціскай “срочнае” заданье. Хоць бы якуюсь Дульцынею задрываюць ў сакратаркі прыкамандзіравалі. Прошу, тады хрэну старому, ажно дзівье для стымуляцыі энэргіі падсунулі. Яму і аднае не патрэбна — зъезьдзіўся ішак; а мне цэлага Бенгладэшаўскага гарэму было-б мала... Дулью пад нос! Толькі, вось, уборчыцу пазаштатную падкінулі. Яна, праўда, хоць і ня першай пробы бабёнка, але яшчэ сакавіта, грудастая. Ды і яна, шэльма, брыкаеща. “У мяне, — кажа — муж бязногі, але энаргічны “праізвадзіцель”... Куды табе да яго?!.” А таго ня ведае, кабыла, што я толькі вочы заплюшчыўшы грашу... А ўсё праз гэтага невука Галоўнага безгаловага цярпець мушу. “Ты, — кажа, — таварыш Брахун даўненка сваім джалам-піром па бебурнацах не прайжджаўся. Янро, — кажа, — нядрэнна на беразе Нарачы пад малінавым кусьцікам з чужою жонкаю на небе зоркі лічыць, а пасля патрыятычны нарыс пра ночы ды вочы чыркануць. Але я трэба галоўную задачу забывацца. Яны, — кажа, — адшчапенцы тыя, ужо недзе каля Нью-Ёрку другую сталіцу Мінск пабудава-

лі... А нейкі дактарышка - зубадзёр “Голос Радзімы” пачаў ціскаць. Хлеб у нас хутка адбярэ. Крамсае ён там гэтых каліярантаў, крэслінгаў мудрэй за цябе і Прошку. Так што, таварыш Брахун, забудзь пра Нарачанскія ночы, а ў новагодні нумар чыркані нешта ногенъкае, зубастае.” “Новенъкае, зубастае!..” Лёгка яму казаць, але няхай-бы сам паспрабаваў болей як дзесяць іадоў ту ю самую горкую рэдзьку некалькі разоў перажоўца. Аскоміну ўжо нажаваў. Адна блявоціна, а ня “новае, баявое”, вылазіць... Прошка, нашто чэмпіён эстафеты “Плюнь-пераплюнь”, ай той усяляк выкручаецца, каб на тых Віцьбічай ды Станкевічай не плацаць. “Сыліны, — кажа, — не хапае.” А ў мяне хіба перавытворчасць тae сыліны, ці што? Трасцу ў бок! Я не які-небудзь Прошка. У мяне таленту на дзесяць Прошкаў, з Максімкам Танкеткай у прыдадчу, хопіць. У мяне гэтулькі тэмай, гэтулькі гзніяльных задумаў у галаве! А ляжаць, як Палескае балота, кіснуць, бо няма часу за раскарчоўку, ці-ж бо то, за распрацоўку ўзяцца: то на партыйны сход, то на прафсаюзы, то студэнтам лекцыю чытай, то даклад рыхтуй... А галоўнае — бебурнацы... Ух! і адкуль яны на маю геніяльную галаву заваліліся? I што ім гд мяне... хаяць, не ад мяне... што ім ад савецкае ўлады трэба? Ну, пакалашмацілі некаторых з іх, паганялі па Нарымах ды Калымах, пазаганялі некаторых “дасрочна” у зямлю. Але-ж гэта было пры “кульце асобы”. Цяпер-же ў нас зусім новенъкі-прановенъкі, тоненъкі-пратоненъкі культ таварыша Брэжніява нараджаецца. Дык чаму-ж яны, праклятыя, не народзіцца, не перародзіцца, а і на новы, як і на стары брэштук? Адзін вось толькі Клішэвіч перарадзіўся. Але што з таго Клішэвіча карысыці? Як паэт — слабенькі. На Калыме другі раз кайлом махаць ня зможа, бо нейкі, кажуць, мяшок з цэмантам на галаву яму на фабрыцы зваліўся. А яшчэ, як і сам прызнаецца, — вар'ят. А ў нас і сваіх вар'ятаў — розных герояў Брэстайскіх “крэпасцяў” ды рэячных-балотных — напладзілася, што можна імі Мінскэ мора загаціць. Яшчэ і не паўлазіць усе. Так што — “кожа выделки не стоит!” Болей дваццаці гадоў “Голос радзімы” цікаем, дарэмна па ўсім сьвеце рассылаем... Колькі ўжо тых народных рублікаў на вецер пусцілі? А ў выніку — аднаго вар'ята на кручок падчапілі. Каб хоць якогася прайдзісвета Стася Станкевіч, альбо Юрку Віцьбічу з пісанай торбай, дзе самародкі-каменьчыкі Вялікага Княства Літоўскага пагрукаюць, альбо таго Акулу, ці Сіняка-Хмару з Сінячыхай ды Хмаранкай у прыданчу. Восі тады, глядзіш, ардзянок “Працоўнага сцягу” не пашкадавалі-б; глядзіш, і пущвачку ў Амэрыку прыпаднеслі-б. А галоўнае — Галоўны ад мяне адчапіўся-б з сваім “срочнымі” заданнямі: як было-б на каго брахак. А калі-б і знайшліся якія недабіткі, дык можна было-б і таго Станкевіча ці Віцьбічу залыгати. А я заняўся-б сваімі векапомнымі тэмамі. Такую-б “Бэнгальскую баляду”, такіх-бы “Чарцей на балоце” нашмараваў, што ажно Быкаў з Мележам перахрысьцілі-б... I мая Дульцынея стала-б называць мя-

БЕЛАРУСКАЯ ДУМКА

не “таварыш пісьменнік”... А то толькі і чуеш: “брахунок”... Эх, “мечты, мечты! Где ваша сладость?” Як бачна па ўсяму, у людзі мне ня выбіцца, а век у брахунках векавацаў. Ня думаюць акулы-кіты на кручок чапляцца. Не зваліўся ім яшчэ мяшок з цэмантам на галаву. О-ё-ё! Няхай-бы які мяшок і па маёй дурной галаве стукнуў! Абрыдзела ўсё! I сам сабе я ўжо абрыдзеў. А ўсё ён, шэльма, Галоўны вінаваты. “Давай, давай баявое!..” Атрымаеш! Пачухаеш патыліцу!.. Няхай і мая патыліца пастрадае але і табе намыляць... Намыляць! Я табе напішу!.. Высьмияю Сінячыху, прыкладна, так: “Толькі я — змагар! I Зінка Хмаранка. Зінка! Сінячыха! Навек цябе праслаўлю! Дзе мая непадлеглая газета? Во яна, во!.. I ўсёды на балонках — ты ды я, ды мы з табою.” Высьмияю, а ён — Хмары — глядзіш, і засаромяеца, заўстыдаецца і перастане ў

кожным нумарам Сінячыху ды Хмаранку праслаўляюць. О, хоць-бы даў Бог, каб ён засаромеўся! Але што тады? Чым ён тое месца, апарожненае, запоўніць? Хіба-ж не хвалебнымі гімнамі савецкай уладзе, а нацыяналістычнай, контраправаліцыйнай буржуазнай атрутай. Ха-ха-ха!.. Налка з двума канцамі. Адным канцом — па маёй патыліцы, а другім — па Галоўнага, зморшчанай, бруднай. А гэта міе і патрэбна на дадзеным этапе. Так і запішам, ці-ж бо то, пачім пісаць “Сладары на імпрэзе”...

Чалавече падабенства разагнулася, узьняло ўгару руکі, хруsnула суставамі і нахілілася над столом...

Я націснуў на чырвоны гузік “стап”.

Тарас Бебурнацкі

ХРОНІКА

ДЗЕНЬ БЕЛАРУСКАЙ ДЗЯРЖАУНАІ НЕЗАЛІЖНАСЦІ ў 1972 г.

У КАНГРЭСЕ У ВАШИНГТОНЕ

Беларускі Кангрэсавы Камітэт Амэрыкі (БККА) апрацаваў вялікімі матар'яламі, прысьвеченымі 54-ым угодкам абвешчаныя незалежнасці Беларускай Народнай Рэспублікі і разаслаў яго каля 200 сэнатарам і кангрэсманамі на Вашынгтон. Гэта матар'ял апублікаваны ў Кангрэсавым Рэкордзе двойчы: кангрэсманамі Джанам Э. Гунт з Нью-Джэрзі 29 сакавіка 1972 г. і кангрэсманамі Дж. Гэрберт Буркэ з Флэрыды 18 красавіка 1972 г.

З прамовамі ў падтрымку беларускай нацыянальна-вызвольнай справы выступалі ў Сенате: 21 сакавіка — сэнатар Робэрт Тафт Ст., 22 сакавіка — сэн. Чарльз Г. Пэрсі, 23 сакавіка — сэн. Вільям Проксмаер, 5 красавіка — сэн. Гюго Скотт.

У Палаце Прадстаўнікоў у падтрымку беларускай нацыянальнай справы прамаўлялі: 20 сакавіка — кангрэсман Ганлей, 22 сакавіка — кангрэсманы: Эдвард Дж. Паттэн, Джэральд Р. Форд і Язэп П. Аддаббе; 23 сакавіка — кангрэсманы: Пётра А. Пэйсэр, Эдвард Дж. Дэрвінскі, Корніліус Э. Галляндэр і Карлетон Дж. Кінг; 27 сакавіка — кангрэсманы: Джан Д. Дінгелл, Дамінік В. Даніэльс, Франк Гортон і Вільям С. Брумфілд; 28 сакавіка — кангр. Джэймс Э. Гунт; 29 сакавіка — кангрэсманы: Джан Э. Гунт, Джэк Ф. Кэмп, Парыё Біяггі і Джан М. Морфі; 18 красавіка — кангр. Дж. Гэрберт Буркэ; 2 травеня — кангр. Лестар Л. Вольф.

Шэраг сэнатараў і кангрэсманаў прыслалі БККА свае лісты з нагоды 54-х угодкаў абвешчаныя незалежнасці БНР, з падтрымкай беларускіх вызвольных імкненняў.

Беларускі Дзень Незалежнасці быў адзначаны праклямациі губэрнатараў: Нэльсана Д. Ракэфэлера ў Нью-Ёрку і Кагілла ў Нью Джэрсі.

Гэты юбілей быў адзначаны шэрагам мэраў гарадоў,

якія выдалі свае праклямациі, як мэр г. Лёс Анджэлес у Каліфорніі сп. Сэм Йорты і мэр г. Саут Рывэр у Нью Джэрсі.

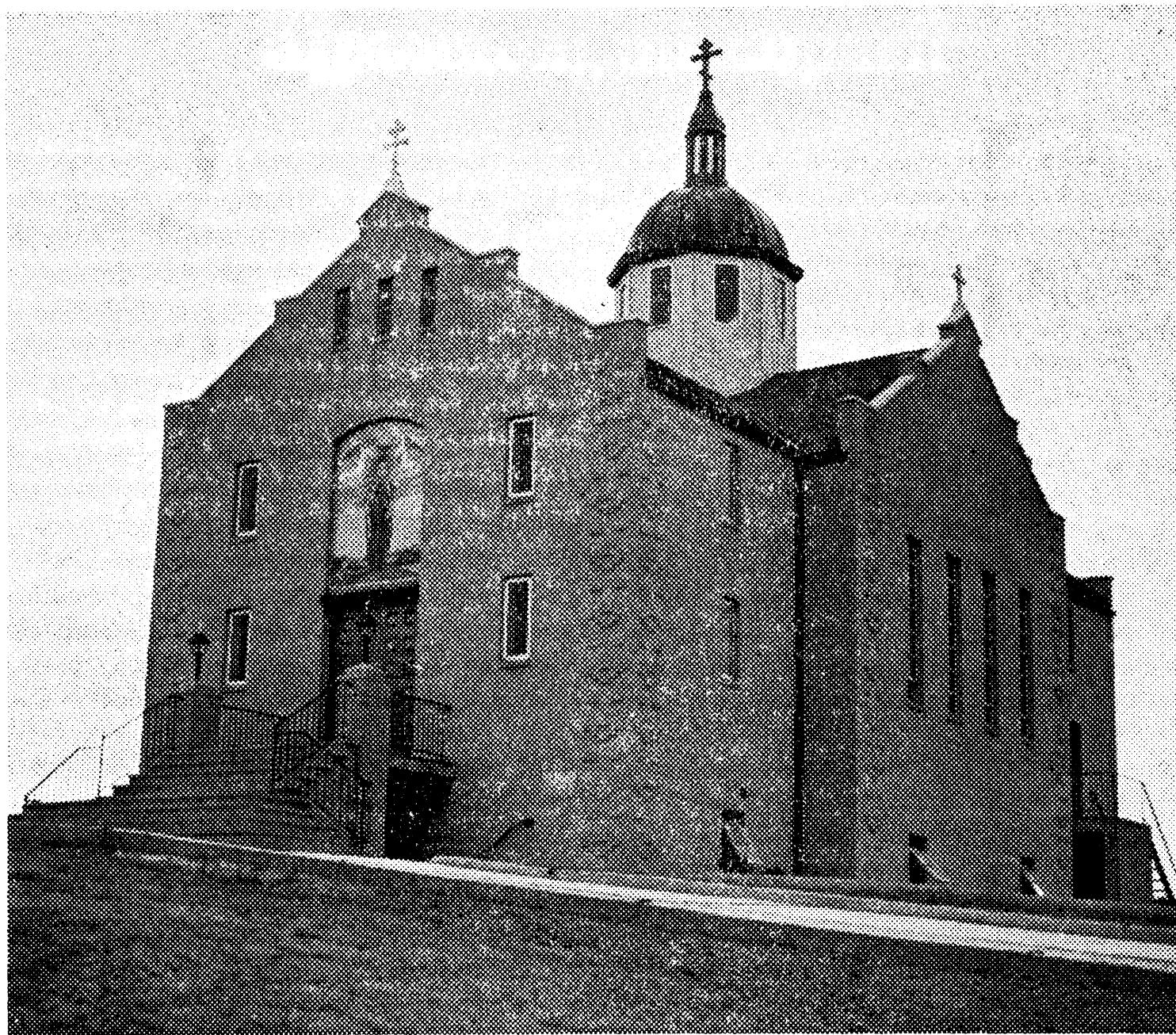
Малабены за беларускі народ і акадэміі, прысьвеченныя 54-ым угодкам Вялікага Сакавіка, адбыліся ў канцы сакавіка па ўсіх гарадох краінаў вольнага свету, дзе пражывае большая колькасць беларусоў. У ЗША такія ўрачыстасці адбыліся ў Нью-Ёрку, Чыкага, Лёс Анджэлес, Кліўлендзе; у Канадзе — Торонто; у Ангельшчыне — у Лёндане і Манчэстэр; у Аўстраліі — у Сіднэі й Мэльбурне. У Лёс Анджэлесе праклямацию мэра атрымаў прадстаўнік БККА сп. Ч. Найдзюк, а акадэмію ладзілі супальна БККА і БАЗА.

У НЬЮ ЁРКУ

54 Угодкі прагалошаныя Незалежнай Беларускай Народнай Рэспублікі абходзіліся ў гэтым годзе, як і папярэднія гады, вельмі ўрачыста. Беларускі Кангрэсавы Камітэт ладзіў урачыстую акадэмію прысьвеченую 54-тым Сакавіковым Угодкам, вельмі урачыста, дня 19 Сакавіка у залі Грэцкага Катэдральнага Сабору ў Нью-Ёрку.

Урачыстасць пачалася міністрамі, адслужанымі беларускімі духавенствам у Катэдральным Саборы. Прысутнічала ганаровая варта Беларуска-Амэрыканскіх Вэтэранаў са съягамі. Съяточную Акадэмію вёў інж. М. Бахар. Зъмістоўная даклады прысьвеченныя 54 угодкам 25 Сакавіка прачыталі: на амэрыканскай мове сп. К. Мерляк і на беларускай мове сп. Н. Мядзейка.

Быў шматлікі выступлены гасцей-прадстаўнікоў ад іншых нацыянальнасцяў паняволеных чырвонай Масквой. Сп. інж. М. Бахар зачытаў праклямациі губэрнатараў, а прагалошаныя 25 Сакавіка, “Беларускім Днём” у штатах Нью-Ёрк, Нью Джэрзі, і маёрамі гарадоў Лёс Анджэлес

Новазбудаваная беларуская праваслаўная царква сьв. Еўфрасіні Полацкай
у Саўт Рывэр, Н. Дж., высьвячэнне якое адбылося 30 ліпеня 1972г.
Вонкавы выгляд.

(стараньням магістра Ч. Найдзюка), Пасэйку, Саўт Рывэра і інш. Выменіў прывітальны тэлеграм ад сэнатару, кантрэсмэнаў, ад амерыканскіх, беларускіх і іншых нацыянальных арганізацый.

У мастацкай частцы з посьпехам выступіў хор Бел.-Ам. Вэтэранаў, пад кіраўніцтвам камп. Ю. Рымко.

Прыгожа гучэлі дэкламацыі беларускіх патрыятычных вершаў у выкананьні вучняў царкоўнай школы ў С. Рывэр.

Святкаваньне закончылася адсыпваньнем беларускага нацыянальнага гімну.

У НЬЮ ДЖЭРЗІ

Губэрнатар штату, Вільям Кагіл, прыняў беларускія дэлегацыі з Саўт Рывэру і Нью Брансвіку, і урачыста ўручыў ім праклямациі пра абвешчаньне 25 Сакавіка, Беларускім Днём у штаце Нью Джэрзі.

У Саўт Рывэры 25 Сакавіка быў падніты беларускі сцяг перад гарадзкай управай. Бурмістр горада сп. В. Кулік уручыў праклямацию і разам з сябрамі гарадзкой рады, прыняў удзел на банкете ў залі Шакаў.

Стараньнямі аддзелу БАЗА у Нью Брансвіку, быў пад-

няты беларускі сцяг перад ратушай гораду і сп-ня П. Шыен, бурмістр гораду, зачытала праклямациі пра абвешчаньне дня 25 Сакавіка, Беларускім Днём у горадзе Нью Брансвік.

Лёндан — Англія

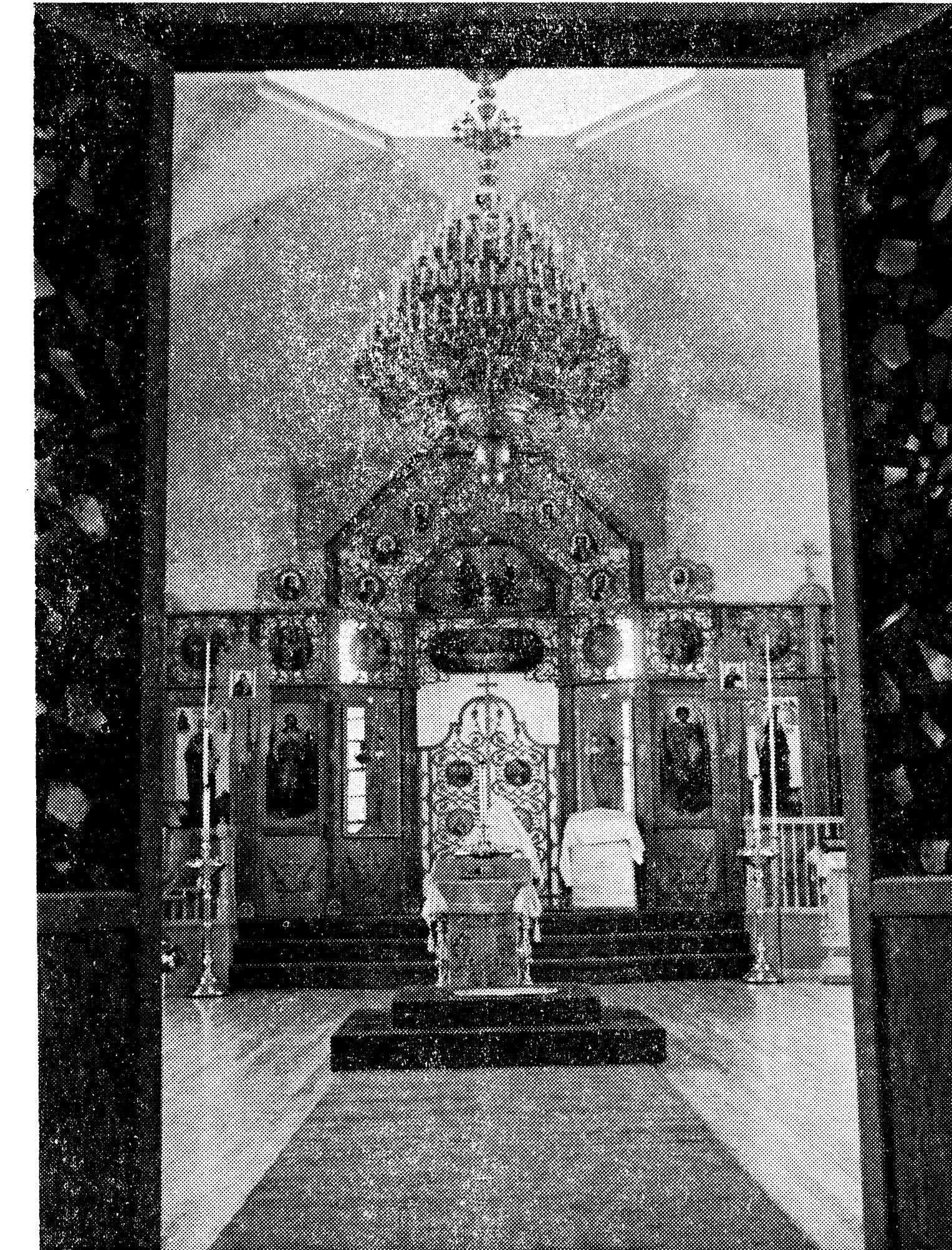
Беларусы гор. Лёндан і ваколіцаў дня 26 сакавіка 1972 г. урачыста адсвятковалі 54-я Угодкі Абвешчанья Незалежнасці Беларусі.

Раніцай, у Беларускай Праваслаўнай Царкве сьв. Еўфрасіні была адслужана а. Паўлам Вялікім Св. Літургія і малебен.

Пасьля Багаслужбы, у царкоўнай залі адбылася ўрачыстая акадэмія, прысьвечаная гэтаму дню. Акадэмія распачалася адсыпваньнем Ангельскага Гімну. Зъмястоўны рэфэрат прачытаў сп. Х. Пасьля рэфэрату наступілі дэкламацыі беларускіх вершаў, а таксама хор пропяляў шэраг нацыянальных песень.

Прыемная Акадэмія закончылася адсыпваньнем Беларускага Гімну.

Прысутны

Новазбудаваная беларуская праваслаўная царква сьв. Еўфрасіні Полацкай
у Саўт Рывэр, Н. Дж., высьвячэнне якое адбылося 30 ліпеня 1972г.

Унутраны выгляд: іканастас, выразаны з дрэва а. пратадзіяканам А. Махнюком, і панікадліца ахвяраванае Сп-твам М. Навіцкім.

Беларускай пасъляваеннай эміграцыі ў Амерыцы ёсьць чым ганарыцца. Два вышэй зьмешчаныя здымкі — дакументальныя сьведкі.

ЗА ДЫПЛЯМАТЫЧНУЮ СУВЯЗЬ З БЕЛАРУСЬСЮ І УКРАІНАЙ

Кангрэсман Клімэнт Дж. Заблоцкі прачытаў у Кангрэсе дна 2 снежня 1971 г. рэзалюцыю №994, у якой дамагаецца, каб ЗША навязалі дыпламатычную сувязь непасрэдна з рэспублікамі Беларусі й Украіны і наладзілі дыпламатычную рэпрэзэнтацыю ў Менску і Кіеве. Мэта гэтага кроку — навязаныне непасрэднай лучнасці паміж Амерыкай і беларускім і украінскім народамі, аблінаючы расейцаў. БККА выслаў вялікі ліст усім сэнатарам і кангрэсманам у Вашынгтоне, матывуючы патрэбу ўключэння беларускай мовы ў праграму “Голосу Амерыкі”. Шматлікія сэнатары і кангрэсманы рабілі па гэтай справе заходы перад Інфармацыйнай Агенцыяй.

На жаль, з-за бюджетных і тэхнічных прычынаў гэтая справа зараз ня можа быць палацожана пазытыўна.

МЭМАРАНДУМ У АБ'ЕДНАННЯ НАЦЫИ

Дня 29 красавіка 1971 г. БККА выслаў у Аб'еднання Нацый вялікі мэмарандум па справе глобальнай экспансіі СССР і ўзaleжненай ад гэтага сітуацыі беларускай нацыянальнае праблемы. Мэмарандум быў высланы місям усіх народаў Аб'еднаных Нацый, за выняткам савецкага блэгельшчыны.

Прыхільнія адказы былі атрыманы ад місіяў ЗША і Ангельшчыны.

СЯРОД ІНШЫХ НАЦЫЯНАЛЬНАСЦЯЎ

Тыдзень Паняволеных Народаў быў адзначаны ў Нью Ёрку дна 18 ліпеня 1971 г. У рыма-каталіцкай катэдры сцв. Патрыка адбылося ўрачыстае багаслужэньне, пад старшынсвам кардынала Кука. У адпаведным казаніні былі пералічаны ўсе паняволеные бальшавікамі народы, у тым ліку і беларускі.

Удзельнікі — рэпрэзэнтанты паняволеных народаў — з нацыянальнымі, амерыканскімі й вэтеранскімі сцягамі, часткава ў нацыянальных вопратках, дэмантравалі па 5-ым авеню, ідуучы ў катэдру і Цэнтральны Парк. У парку адбыліся прамовы і мастацкія выступленні. Пасля гэтага ўдзельнікі пайшли маніфэстациі да будынку місіі СССР, дзе дэмантравалі каля гадзіны.

Ад беларусоў бралі удзел прадстаўнікі БККА, АП АБН (беларускі аддзел), Беларускіх Вэтэранаў і Арганізацыі Беларускіх Моладзі.

На Баўгарскім Дню Вызваленія, ладжаным Баўгарскім Нацыянальным Фронтам 19 лютага 1972 г. у Нью Ёрку, былі прадстаўнікі ад беларусаў: І. Касяк і А. Плескачэўскі.

На Баўгарскім дніу Вызваленія, ладжаным той самай арганізацыяй 19 сакавіка 1972 г. у Вашынгтоне, быў прысутны прадстаўнік БККА сп. А. Плескачэўскі.

На ўрачыстасці Нямецка-Амерыканскага Дня, ладжанай Фэдэральным Камітэтам Нямецка-Амерыканскага Дня, 4 чэрвеня 1972 г. у Шуцэн-Парку ў Нью Джэрсі, бела-

чыкага, Кліўленду, Лёс Анджэлесу, Пасэйку, Саут Рывэр, Фініквілю, Вільямсбургу і інш.; з Канады, Ангельшчыны і Нямецчыны высалі ад сябе па гэтай справе лісты Прэзыдэнту Ніксану або Дзяржаўнаму Сакратару Роджэрсу.

Дня 12 снежня 1971 г. БККА выслаў вялікі ліст усім сэнатарам і кангрэсманам у Вашынгтоне, матывуючы патрэбу ўключэння беларускай мовы ў праграму “Голосу Амерыкі”. Шматлікія сэнатары і кангрэсманы рабілі па гэтай справе заходы перад Інфармацыйнай Агенцыяй.

На жаль, з-за бюджетных і тэхнічных прычынаў гэтая справа зараз ня можа быць палацожана позитыўна.

МЭМАРАНДУМ У АБ'ЕДНАННЯ НАЦЫИ

Дня 29 красавіка 1971 г. БККА выслаў у Аб'еднання Нацый вялікі мэмарандум па справе глобальнай экспансіі СССР і ўзaleжненай ад гэтага сітуацыі беларускай нацыянальнае праблемы. Мэмарандум быў высланы місям усіх народаў Аб'еднаных Нацый, за выняткам савецкага блэгельшчыны.

Прыхільнія адказы былі атрыманы ад місіяў ЗША і Ангельшчыны.

СЯРОД ІНШЫХ НАЦЫЯНАЛЬНАСЦЯЎ

Дня 29 красавіка 1971 г. БККА выслаў у Аб'еднання Нацый вялікі мэмарандум па справе глобальнай экспансіі СССР і ўзaleжненай ад гэтага сітуацыі беларускай нацыянальнае праблемы. Мэмарандум быў высланы місям усіх народаў Аб'еднаных Нацый, за выняткам савецкага блэгельшчыны.

Фальклёрны Фэстываль песні і танцаў паняволеных народаў, арганізаваны Амерыканскімі Прыхільнікамі Антыбальшавіцкага Блеку Народаў, адбыўся 12 лютага 1972 г. у Нью Ёрку. Шматлікія нацыянальнасці давалі свае паказы. Ад беларусоў выступаў ведамы жаночы хор “Каліна” пад кірауніцтвам камп. Кс. Барысаўца.

Харвацкі Дзень Незалежнасці быў арганізаваны Кроацкім Камітэтам Нью Ёрку дна 8 красавіка 1972 г. у горадзе Нью Ёрку. Прадстаўляць беларусоў быў запрошаны БККА.

Канфэрэнцыя Амерыканскіх Этнічных Групаў.

3-4 чэрвеня 1972 г. у Вашынгтоне адбылася чарговая працоўная канфэрэнцыя Нацыянальнае Канфедэрацыі Амерыканскіх Этнічных Груп. Канфедэрацыя групуе панад 40 нацыянальных груп Злучаных Штатаў Амерыкі, а патэнцыяльны паказынік канфедэрацыі па колькасці этнічных выбарчых галасоў ЗША роўны прыблізна 40 мільёнам чалавек.

Беларускім прадстаўніком на канфэрэнцыі ад БККА быў др. В. Кіпель.

Проблемы беларускай этнічнай групы ў ЗША былі сформуляваны ў прадстаўлені др. Кіпелем у камісіі справаў адукацыйных і ў камісіі справаў сацыяльнага палажэння.

На бягучую кадэнцыю дзеянісці Канфэрэнцыі др. В. Кіпель абраны як адзін з віце-дырэктараў.

Беларуская друкарня

У 1971 годзе беларускія арганізацыі ў Саут Рыверы набылі ад друкара а. Я. Пятроўскага поўнасцю аbstаліваную беларускую друкарню. Набыццё друкарні спансараў: Злучаны Беларуска-Амерыканскі Дапамаговы Камітэт — Галоўная Управа і аддзел у Саут Рыверы, Саюз Беларуска-Амерыканскай Моладзі і царква сцв. Эўфрасінні ў Саут Рыверы.

Дзяячуочы безінтэрасоўнай працы сяброў вышэй успомненых арганізацыяў, друкарня перавезена і ўстаноўлена ў адмысловым памешканні пры Рэлігіна-Грамадзкім Цэнтры ў Саут Рыверы. Па праверцы і правядзеныі адпаведных рамонтаў, друкарня ўжо працуе, хаяць яшчэ і не поўнай нагрузкай. Работа друкарні з кожным днём праграсуе і ёсьць ўсе даныя, што ў будучыні наладзіцца гарнальная праца. Ужо друкарня выпусціла: Каляндар на 1972 год, Царкоўны Сьветач, З нумары “Сяўбіт”, Беларускую Думку і іншыя дробныя рэчы. Загадваючы і працаючы у друкарні “прафэсіяналы” сп. сп. А. Даніловіч і Ю. Наумчык. Дапамагаючы ім пры гэтых таскамах ўжо заавансавы ў друкарскай працы сп. сп. С. Наумчык, С. Касцюк і вучасца іншыя.

Друкарня прымае заказы на візітоўкі, капэрты, билеты на розныя імпрэзы, запрошанні на вясельлі і г.д. і т.п. Абавязкам кожнага з нас падтрымца сваю друкарню патрэбнымі нам заказамі і добрахвотнымі ахвярамі дзеля пакрыцця доўгу.

„ПАСЬЛЯ АМЕРЫКІ НЯ БУДЗЕ КУДЫ УЦЯКАЦЬ“

Так цвердзіць Кацярына Іваноўская, беларуска па паходжаньню, сягоныя амерыканская грамадзянка. Яна паходзіць з беларускай сялянскай сям'і. Яна перажыла ў БССР усе жахі бальшавіцкага панавання: пастаяннага голаду, дэпартацыяў сялян у канцэртрацыі лягеры Сібіру, рэлігійнага прасльеду, інсідэнтаў чага тэррору ЧЭКА, ГПУ, НКВД, які і жахліва га мардавання беларусоў савецкім партызанамі і нямецкімі каральными акцыямі падчас 2-ой Сусветнай Вайны. Уцёкшы ад гэтай змрокі на заход Эўропы, а пасля ў Амерыку (ЗША), Іваноўская першы раз у жыцці пазнала, якім вялікім скарбам зьяўляецца воля і як чалавек адчувае сябе ў вольным краі. Тому яна вельмі шануе Амерыку, як край вялікіх свабодаў, у якім знаходзяць сваю бацькаўшчыну ўцекачы з пад бальшавіцкага тэррору.

Іваноўская прыехала ў Амерыку пры дапа-

Беларускі Рэлігійна-Грамадзкі Адпачынковы Цэнтар — Бэлэр-Менск, распачаў другі сезон 24 чэрвеня. У нядзелью 25 чэрвеня а. прот. С. Коўш адслужыў Святу Літургію у капліцы цэнтра. Пасля службы Божая адбыўся супольны пікнік.

Бэлэр-Менск, які быў ужо на парозе банкроцтва, належыць цяпер да двух беларускіх цэркваў: Беларускай Праваслаўнай Сцв. Кірылы Тураўскага царквы ў Рычмонд Гіл, Нью Ёрк і Беларускай Прав. Сцв. Еўфрасіні Палацкай, царквы ў Саут Рыверы, Нью Джэрсі. Цэнтар мае свой ўласны статут і чартар. Кіруеща адмыслова выбранай Радай дырэктараў, якія прыкладаюць усе сілы і магчымасці каб захаваць для беларускіх патрэбай такі прыгожы рэsort. Далейшэ існаванье рэsortу залежыць ад нас саміх і ад нашага падтрымання.

ДЗЕНЬ БЕЛАРУСКАГА ЖАҮНЕРА

Дня 4 ліпеня, Беларускія Вэтэранскія Арганізацыі ў Нью Ёрку, Пасэйку і Саут Рыверы, ладзілі гадавое традыцыйнае свята, Дзень Беларускага Жаўнера. Урачыстую літургію і малебен за беларускі народ, адслужылі а. протоіэзушчыцер Н. Лапіцкі і а. дзяякан А. Махнюк.

На паўдні, пасля Божай Службы, быў супольны абед-банкет Беларуска-Амерыканскіх Вэтэранаў іх сяброў, якія прышоў у мілай слоўрускай атмасфэры і пакіну вельмі прыемнае ўражанье.

БЕЛАРУСКАЯ ДУМКА

Іваноўская не зразілася гэтым. Са сваім мужам яна жыве ў сваёй фарме. Амэрыканская патрыятычна арганізацыя даведалася аб гэтым выпадку і зацікавілася нашай зямлячкай. Яна стала запрашачь Іваноўскую на публічныя сходы па ўсей Амэрыцы, для высьвятлення лёсу, рыхтаванага камунізмам для амэрыканскага народу. Дня 21 траўня 1972 г. такі сход адбыўся ў Нью-Йорку. Іваноўская апавядала аб перажытых жахах бальшавізму і заклікала ўсіх да абароны Амэрыкі і амэрыканскіх вялікіх свабодаў, бо калі-б бальшавізм апанаваў Амэрыку, то людзям добраі волі ня будзе куды ўцякаць, каб уратаваць сваё жыцьцё.

Ахвяры на часапіс і друкарню

Беларуска-Амэрыканскі Дапамаговы Камітэт атрымаў наступныя ахвяры (у далірах) на сплату друкарні у 1972 годзе

1. Б. Шчорс —	5.00
2. Ю. Рымко —	5.00
3. Прт. М. Лапіцкі —	5.00
4. М. Палюховіч —	6.00
5. Язэп Мараҳоўскі —	5.00
6. Пётра Блін —	10.00
7. Пётра Пэцько —	10.00
8. Іван Аўдзей —	5.00
9. Кас. Вайцехоўскі —	10.00
10. Ул. Трацкевіч —	10.00
11. М. Сенько —	3.00
12. Др. А. Багдановіч —	5.00
13. Л. Касоўскі —	5.00

14. Сыцілан Блоцкі —	10.00
15. Гр. Арцішэнко —	5.00
16. М. Кавалёў —	5.00
17. С. Дубоўскі —	5.00
18. Ефім Цыган —	4.00
19. Беларуска-Амэрыканска Нацыянальная Рада (Сп-ня Т. Новік) —	50.00
20. І. Касяк —	5.00
21. І. Шымчык —	10.00 + 20.00
22. Ж. Наумчык —	5.00
23. П. Талмачэвіч —	5.00
24. Кс. Вайцяхоўскі —	3.00

Усім ахвярадаўцам Галоўная Управа Камітэту складае шчырую падзяку.

Торонто, Канада

1. Архімандрит Язэп —	10.00
2. Р. Беразоўскі —	20.00
3. Б. Сладкоўскі —	10.00
4. А. Таранда —	5.00
5. М. Жыбуль —	6.00
6. Я. Вырва —	6.00
7. С. Залеўскі —	10.00
8. А. Некрашэвіч —	5.00
9. С. Шульга —	5.00
10. П. Кацавы —	6.00
11. І. Рыжко —	10.00
12. Я. Пітушка —	10.00
13. А. Высоцкі —	10.00
па даліру —	4.00
усяго разам —	117.00

(Працяг будзе)

Рэдакцыйная Калегія: Л. Галяк, А. Даніловіч (галоўны рэдактар), М. Кавыль, І. Касяк, пратапр. а. М. Лапіцкі, Д-р М. Шчорс.

Адрес Рэдакцыі: A. Danilovich, 34 Richter Ave., Milltown, N. J., 08850

Выдавец — Беларускае Выдавецкае Таварыства: Старшыня — Б. Шчорс, Сакратар — Міхась Сен'ка, Скарбнік — Міхась Палюховіч.

ВЫСЬВЯЧЭННЫЕ НОВАЗБУДАВАНАІ ЦАРКВЫ ў ІМ'Я
СЬВ. ЕЎФРАСІНІ ПОЛАЦКАІ і БЕЛАРУСКАГА РЭЛІГІИНА
— ГРАМАДЗКАГА ЦЭНТРУ, У САЎТ РЫВЭР, НЮ ДЖЭРЗІ

суслужэнні а. архімандрыта Язэпа а.протопр. М.Лапіцкага а. пратопр. А.Сэлепіна, а.протоэрэя А.Мірановіча, а.протоэрэя С.Каўша, а.ігумена Юліяна, і а.дзіякану А.Папас і А.Махнюка.

Службу ўпрыгожвае хор пад кіраўніцтвам рэгента—кампазытара Д.Верасава, які выконвае творы найлепшых царкоўных кампазытараў.

Падчас службы пропаведзь сказаў япіскап Філатэос і таксама а.прот. А.Мірановіч. У канцы Службы Божай прачулае слова сказаў настаяцель а.протопр. М.Лапіцкі.

Па заканчэнні Літургіі, япіскап Філатэос асьвяціў Беларускі Рэлігійна-Грамадзкі Цэнтар, прамовіў да народу і паблагаславіў трапезу.

На абед прышло народу столькі, што ўсім не халіла месца, ня гледзячы на тое, што заля разлічана на 400 асобаў.

Падчас абеду былі прамовы япіскапа Філатэоса, старш. Буд. Камітэту сп. В.Цярпіцкага, маёра гораду В.Куліка, прадстаўніка павету фрыголдера сп. Отлоўскага, настаяцеля і ўсіх святароў і старшыні Бел. Канграсовага Кам. інж. Я.Касяка. Абовязкі тостмастэра выконваў інж. М.Бахар, які таксама зачытваў прывітальня тэлеграмы ад сп. презыдэнта З.Ш.А. Р.Ніксона, ад сп. губэрнатара В.Кэгіла, ад шматлікіх сэнатараў і кангрэсменаў. Таксама былі зачытаныя прывітальня тэлеграмы ад шматлікіх беларускіх арганізацыяў і ад доктара М.Шчорса —найбольшага ахвярадаўцы.

Мэта асягнута. — Прыгожы сонечны дзень, 30 ліпеня 1972 году, назаду ўсіх астанецца ў памяці прыхаджану і ўсіх гасцей, якія прысутнічалі пры ўрачыстым высьвячэнні царквы і Беларускага Цэнтра. Ужо ў суботу можна было бачыць на вуліцах нашага гораду людзей, якія прыбылі з Канады, Чыкага, Пэнсільваніі і іншых гарадоў. Прыехалі ня толькі праваслаўныя, але таксама і каталікі, каб быць удзельнікамі гістарычнай падзеі ў жыцьці беларусаў у Амэрыцы — высьвячэння Новай Царквы і Рэлігійна-Грамадзкага Цэнтра.

Спалучаная з гэтай падзеяй, урачыстасць распачалася ў суботу 29 ліпеня, Божай Службою — Усенашнай, якую служыў а. пратопр. М.Лапіцкі у саслужэнні а. архімандрыта Язэпа (Торонто), а.прот. С.Каўша і а. пратодзіяканы А.Махнюка. У нядзелю 30 ліпеня, раніцай, а.архімандрит Язэп адслужыў малебен з асьвячэннем вады. Пасля малебена з гонарам быў спатканы япіскап Філатэос, які з благаславенства архіяпіската Якава — Экзарха Канстантынопальскай Патрыярхіі, прыбыў высьвяшчаць Царкву і Цэнтар.

Нарэшце распачынаецца крестны ход навакол царквы і япіскап Філатэос у асысьце б-ці святароў і 2-ух дзіякану з малітвай акрапляе святой вадой съцены новазбудаванай Святыні. Па заканчэнні асьвячэння, пачынаецца першая Бажэст венчальная Літургія — першае вазнашэнне бяскроўнай ахвяры Спасіцеля нашага Ісуса Христа.

Бажэственную Літургію адпраўляе япіскап Філатэос у

нарэшце распачынаецца крестны ход навакол царквы і народнага дому. Зробена вельмі шмат і гэта ёсьць зарукаў, што сьв. Еўфрасінія парафія і ў будучыні будзе развязваша намысна.

СПАРЫ БОЖА!

Прысутны.

